

Fra Afghanistan til Øst Afrika?

- Kulturelle erfaringers overføringsverdi ved norske militære operasjoner

***Olaf von Porat Erichsen
og
Pål Sandal***

*Masteroppgave i konflikt, sikkerhet og flerkulturell forståelse SVF-6900
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Tromsø
Våren 2008*

Forord

Denne oppgaven har blitt til gjennom velvilje fra Universitetet i Tromsø og Forsvaret ved Forsvarets studiesenter. De har lyktes med å legge til rette et studium som lar seg kombinere både med et hektisk yrke som offiser og det å være familiemann. Forsvaret har også gjort prosjektet mulig ved å gi oss noe tid til arbeidet, men mest av alt ved å dekke de økonomiske utgiftene som har påløpt denne oppgaven.

Selv om arbeidet med oppgaven har vært krevende har det vært mest lærerikt og spennende, og ikke minst svært aktuelt for oss som offiserer på vei ut i nye internasjonale operasjoner. Aktualiteten av oppgaven har vist seg å være like stor nå som da vi startet arbeidet for snart 1 ½ år siden. Norske styrker ser ut til å forbli i Afghanistan i uoverskuelig fremtid og det politiske ønsket om å delta i FN operasjoner i Afrika er ikke redusert.

Stor takk må rettes til våre respondenter, som har gitt oss meget verdifull innsikt i temaene vi har analysert. Dette har de bidratt med på en beundringsverdig åpen og ærlig måte. Likeledes har veileder Bror Olsen vært konstruktiv og direkte i sine tilbakemeldinger, utfordret oss og gitt oppfølging til alle døgnets tider. Du er en inspirerende motivator!

Det hadde heller ikke vært mulig å fullføre dette prosjektet uten kjærlig støtte fra Olafs tilkommende kone og Påls familie. Mest av alt takk til dere for deres betingelsesløse støtte i arbeidet.

Oslo og Mazar-e-Sharif, 5. mai 2008

Olaf von Porat Erichsen og Pål Sandal

Innhold

1 Innledning	1
1.1 KULTURELLE FORHOLDS VIKTIGHET I FØLGE MED MILITÆRE OPERASJONER.....	1
1.2 VALG AV OPPGAVE	1
1.3 HVORFOR FRA AFGHANISTAN TIL ØST-AFRIKA?	3
1.4 OPPGAVENS TEMA OG AVGRENSNING	4
2 Metode	5
2.1 VALG AV METODE	5
2.1.1 Om arbeidet.....	6
2.2 MULIGE FEILKILDER	6
3 Begrepsintroduksjon	7
3.1 OM IDENTITET	8
3.2 OM ÆRE	9
3.3 OM GAVEBYTTET	11
4 Situasjonen i Afghanistan	13
4.1 OM AFGHANISTAN	13
4.2 DAGENS SITUASJON	14
5 Erfaringer fra Afghanistan	15
5.1 PROFET, PROTEST, PRESTISJE OG PRT.....	15
5.2 TOLKEN KJØPER KAMERA.....	24
5.3 BRØD OG MELK I ØRKENEN.....	29
6 Situasjonen i Øst-Afrika	35
6.1 SOMALIA	35
6.2 ETIOPIA OG ERITREA	37
6.3 SUDAN.....	38
6.4 KENYA.....	41
7 Erfaringer fra Øst-Afrika	41
7.1 DILEMMA PÅ GRENSEN.....	41
7.2 SANNHET - DEN KOSTELIGE GAVEN.....	46
7.3 GJETERGUTT I SOLNEDGANG.....	49
8 Fra Afghanistan til Øst-Afrika?	54

Vedlegg A Kart over områdene

Vedlegg B Intervjuguide

Vedlegg C Hærens offiserskodeks

Vedlegg D Litteratur- og kildeliste

1 Innledning

1.1 Kulturelle forholds viktighet i følge med militære operasjoner

Fra slutten av 1990-tallet og gjennom starten på det nye årtusenet har det norske Forsvaret beveget seg bort fra en fokusering på invasjonforsvar av eget territorium. Norge har valgt å redusere Forsvaret i antall ansatte, samtidig som Forsvarets oppgaver har blitt endret eller spisset (Forsvarssjefens Forsvarsstudie 2007:3). Forsvarsstrukturen i fremtiden skal i henhold til Forsvarsstudien (2007:3) og Stortingsproposisjon nr 48 (2007/2008) (2008:12ff) primært være innrettet mot nasjonal krisestyringsevne og forsvar av norske områder sammen med våre allierte. Samtidig skal Norge opprettholde evnen til å stille relevante militære styrkebidrag for internasjonale operasjoner utenfor Norge.

I etterkrigstiden opplevde norske soldater operative, språklige og kulturelle utfordringer gjennom NATO-samarbeidet og norsk deltakelse i operasjoner i FN-regi. Forsvaret har økt deltakelsen i internasjonale militære operasjoner gjennom 90-årene og frem til i dag. Dette har ført til at vårt militære personell stadig oftere tjenestegjør internasjonalt, både i rene norske og flernasjonale avdelinger. Samarbeidspartnerne kommer fra alle verdensdeler. Norske soldater opererer i dag i land som inntil for få år siden for de fleste kun var navn i atlasen. Lokalbefolkningen de møter lever under forhold som er svært fremmede for de norske soldatene. Mange av menneskene våre soldater må forholde seg til, det være seg konfliktmotstandere, uskyldig tredjepart eller allierte soldater oppleves ofte å ha helt forskjellige tankesett, moral og etikk enn det en selv er vant til.

Militære erfaringer fra slike operasjoner har ført til en større grad av fokusering internt i Forsvaret på blant annet viktigheten av å ha innsikt i fremmede kulturer og levesett. Dette understrekes av det både norske og utenlandske militære har oppdaget - innsikten i kulturelle forhold i operasjonsområdet er avgjørende for graden av militær effektivitet, muligheten for suksess og forståelse av trusselbildet.

1.2 Valg av oppgave

Vi som skriver denne oppgaven er begge yrkesoffiserer med lang fartstid fra det norske Forsvaret. Den ene har tidligere tjenestegjort i Afghanistan og i jobbsammenheng vært i flere land i Øst-Afrika, den andre har i skrivende stund begynt sitt første tjenesteoppdrag i Afghanistan. Begge arbeider til daglig ved avdelinger som er sterkt involvert i internasjonale militære operasjoner og utdanningen til disse. Gjennom masterutdanningen har vi utviklet en

forståelse av at kunnskap om lokal kultur er viktig også for militært personell, slik at operasjonelle og kulturelle forhold ikke unødvendig kommer i konflikt.

Begrepene kultur og kulturforståelse benyttes i stadig større grad i debatten om internasjonale militære operasjoner. Innholdet i begrepene kan imidlertid ofte være noe divergerende eller uklart. Den amerikanske antropologen Clifford Geertz (1971:23f) hevder at en kultur kan leses som en tekst. En hver kulturell detalj får mening i lys av den kulturelle helheten, mens helheten bare blir meningsfylt når man betrakter den i lys av dens enkelte bestanddeler¹. Dette tankesettet benytter han blant annet for å beskrive sammenhengen mellom kulturelle detaljer i forskjellige samfunn og samfunnene som helhet. For Geertz (1973:14) er kulturen selve konteksten, som man kan forstå ved å se på kulturelle, historiske og sosiale prosesser.

En mye brukt definisjon på kultur, også benyttet i Forsvaret, er ”den totale sum av folks levemåte” (Fife 1991:11), hvor kultur er resultatet av hva mennesker mener er den beste måten å overleve og utvikle seg på. Kultur er derfor ikke statisk, men i stadig forandring etter som kontekst og menneskelig samhandling endres. Man kan derfor se på kultur som en prosess framfor en tilstand (Olsen og Øian 2007:17). Kun i begrenset grad vil et samfunn ha en felles kultur. Divergerende normer og verdier hos befolkningen vil som regel utelukke enhet. Kultur varierer hos bærerne; den er distribuert og variabel. Mennesker har forskjellige opplevelse av verden avhengig av blant annet kjønn, posisjon, alder, politisk og religiøs overbevisning. Fraværet av etnisk ensartede samfunn gjør også at kulturelle forskjeller vil være fremtredende selv innenfor nasjonalstater (Olsen og Øian 2007:17). Vi vil her i oppgaven forholde oss til Thomas Hylland-Eriksens (1997:44) definisjon av kultur; ”Det som gjør kommunikasjon mulig”. Eriksen hevder at man har felles kultur når man kan kommunisere på en grei måte med et annet menneske. I det man kan kalle kulturelle fellesskap er felles språk, felles erfaringer, felles kunnskap og felles verdier alle viktige elementer. Denne følelsen av fellesskap, definerte ”vi” og ”de andre”, selve forestillingen om kulturelle forskjeller, er igjen med på å danne en gruppes kulturelle identitet. Innsikten i disse forskjellige fellesskapene, på forskjellige plan i samfunn og regioner, er det vi vil omhandle som kulturforståelse i oppgaven. Innholdet i begrepet kulturforståelse besvarer spørsmål som ”Hva karakteriserer forskjellige samfunn og gir dem særpreg?” og ”Hvilke kulturelle elementer er viktige en plass, mens de ikke har tilsvarende betydning et annet sted?”. Kulturforståelse kan med andre ord beskrives som menneskers muligheter og evner til å innta kulturelle perspektiver (Olsen og Øian 2007:16). I dette legger vi også at forståelsen for at andre har andre kulturer, betyr at en

ser at ens egen kultur ikke er noe absolutt. Egen kultur vil i stedet være relativ til andres kulturer. Man opplever da at hver kultur utgjør en bestemt logisk orden, flettet sammen med en tilsvarende moralsk orden.

Til tross for at Forsvaret gjennomfører en viss utdanning i kulturforståelse for personell som skal operere i utlandet, tror vi det fremdeles er svært mye å hente for vår arbeidsgiver gjennom en ytterligere fokusering på å øke personellens innsikt i kulturelle særpreg i fremtidige operasjonsområder. Argumentet fremheves også av Duffey (2000:143ff) i hennes fokusering på kompleksiteten i internasjonale militære operasjoner, og problematikken rundt mangel på kulturforståelse hos militært personell. Oppgaven har derfor dels blitt valgt ut fra våre ønsker om å drøfte kulturelle forhold i geografiske områder som vi har en personlig tilknytning til gjennom jobbene våre. Samtidig ser vi gjerne at oppgaven skal kunne benyttes av forsvarspersonell som i fremtiden skal tjenestegjøre i Afghanistan eller Øst-Afrika.

1.3 Hvorfor fra Afghanistan til Øst-Afrika?

I oppgavens tittel, "Fra Afghanistan til Øst-Afrika..." har vi indikert det som kan se ut som et markant skifte i norsk militær innsats i utlandet. Dette må imidlertid ikke forstås som en absolutt geografisk endring, men heller som en mulig endring over tid, både geografisk, organisatorisk og tankemessig.

Regjeringens Soria Moria-erklæring av 13. oktober 2005², understreker det nye stortingsflertallets ønske om å styrke FNs rolle i verdenssamfunnet og respekten for internasjonal rett og menneskerettighetene. Norge skal i ord og handling "... være en internasjonal pådriver for disse verdiene...". Hovedlinjene i norsk utenrikspolitikk ligger fast, herunder en sterk oppslutning om FN. Norge skal "delta med sivilt så vel som militært personell i FNs fredsbevarende og fredsbyggende operasjoner". Norge vil videre "... trappe opp den norske sivile og militære deltakelsen i FNs fredsbevarende arbeid, med særlig vekt på Afrika". Disse politiske føringene for en økt satsing på FNs rolle og kapasitet til å gjennomføre fredsoperasjoner, med spesifikk fokus på Afrika, understrekes av flere uttalelser fra både forsvarsminister Strøm-Erichsen³ og statssekretær Barth-Eide⁴. Sistnevnte hevder at "... bortsett fra Afghanistan vil vi i fremtiden konsentrere oss om å delta i FN-operasjoner, og da spesielt i Afrika. Vi har alt for lenge overlatt FN til andre". Denne uttalelsen kom ved årsskiftet 2005-2006. På tross av flere tilbakeslag for dette ambisjonsnivået virker det fremdeles å være et sterkt, norsk politisk ønske om å få signifikante militære styrker på bakken

i Afrika under FN-kommando. Således snakker man ikke om enten Afghanistan eller Afrika, men både – og.

Når Afrika-kartet brettes ut og nåværende og potensielle konflikter vurderes, ser man raskt at mange av disse befinner seg øst i Afrika. Statene vi har valgt å beskrive i oppgaven har enten allerede etablerte FN-operasjoner på egen jord eller preges av konflikter hvor konfliktløsning via FN-sporet har blitt diskutert.

1.4 Oppgavens tema og avgrensning

Norske soldater har gjennom deltakelse i internasjonale operasjoner opplevd at kunnskap om kulturelle forhold har avgjørende betydning for blant annet operasjonssikkerhet og effektiv oppdragsløsning. Gjennom møter med befolkningen under operasjoner i Afghanistan har våre soldater gjort verdifulle erfaringer og fått muligheten til å utvide sin forståelse av fremmede kulturer. Vi vil i denne oppgaven diskutere i hvilken grad soldatenes erfaringer fra Afghanistan kan være nyttige dersom Norge i fremtiden sender styrker til militære operasjoner i Øst-Afrika. Ved å knytte erfaringene til analyse av begreper som identitet, ære, gavebytte og sosialitet ønsker vi å åpne opp for hva forståelse av begrepene refererer til i ulike kulturelle universer. Betydningen av disse begrepene kan variere, likne hverandre eller være identiske. Oppgaven vil således være en problematisering av mulighetene for overføring av kulturell kunnskap.

I oppgaven diskuterer vi erfaringer som norske soldater har gjort under tjeneste i Afghanistan. Vi ser videre på erfaringer som våre respondenter har fra Øst-Afrika. På denne måten kan vi se hvordan betydningen av noen utvalgte begreper som har vist seg viktige i Afghanistan varierer mellom Afghanistan og de østafrikanske områdene vi diskuterer. Denne diskusjonen er tenkt som et eksempel på hvordan kulturspesifikke erfaringer må problematiseres ved deployering til nye områder.

Begrepet Øst-Afrika benyttes i oppgaven som en felles betegnelse for Somalia, Etiopia, Eritrea, Kenya og Sudan. Andre land som ellers inngår i det geografiske området som kalles Øst-Afrika inngår ikke i oppgaven.

2 Metode

2.1 Valg av metode

Oppgaven er i hovedsak basert på intervjuer om erfaringer hos militært og sivilt personell med bakgrunn fra Afghanistan og/eller Øst-Afrika, samt egne opplevelser fra områdene.

Erfaringene diskuteres i lys av antropologisk teori. Vi har valgt å gjennomføre fire intervjuer med norske offiserer, samt ett intervju med en norsk antropolog. I tillegg sendte vi et spørreskjema til en norsk offiser, som vi dessverre ikke fikk anledning til å møte personlig. Med bakgrunn i hans svarformuleringer gjennomførte vi deretter et oppfølgende telefonintervju.

Våre respondenter har fått pseudonymene Håkon, Finn, Knut, Rolf, Åge og Lars.

Variasjonen utartet seg som følger:

- 5 offiserer, 1 sivil
- Alder fra 28 til 45
- Samtlige offiserer har deltatt i to eller flere internasjonale operasjoner på Balkan, i Afghanistan eller i Øst-Afrika.
- Intervjuene varte fra 1 til litt over 1 1/2 time

Respondentene er blitt anonymisert for å sikre en størst mulig grad av frihet i intervjusituasjonen. I forkant av intervjuene ble det utarbeidet en generisk intervjuguide (se vedlegg B). Deretter ble det gjennomført et pilotintervju for å kontrollere tydeligheten av spørsmålene, endre, fjerne eller legge til nye spørsmål. Til hvert intervju justerte vi intervjuguiden basert på intervjuobjektets bakgrunn. Vi har i tillegg benyttet aktuell litteratur og dokumentasjon, samt egne erfaringer fra Afghanistan og Øst-Afrika i utformingen av oppgaven.

Utvalget av intervjuobjekter har blitt gjort basert på egen kjennskap til personell med særlige erfaringer fra de aktuelle områdene. Alle intervjuobjektene har deltatt frivillig og har fra middels til lang tjenesteerfaring fra internasjonale operasjoner og feltarbeid. Valget av en antropolog som intervjuobjekt ble gjort for å få større grad av direkte erfaringer fra felten i Øst-Afrika. Det viste seg vanskelig å finne militære respondenter som hadde den ønskelige bredden i kunnskap om lokale forhold i regionen.

Framfor å gjennomføre en kvantitativ spørreundersøkelse med et stort antall respondenter har vi valgt å gjøre et færre antall grundigere intervjuer. Ved hovedsakelig å benytte intervju fremfor spørreskjema forestilte vi oss at vi ville ha bedre mulighet til å dreie intervjuene inn mot tematikk som var aktuell og relevant for oppgaven. Når diskusjonene fulgte interessante linjer valgte vi å følge disse framfor å følge intervjuguiden slavisk. Fenomen som ære, identitet og gavebytte er for mange mennesker ikke i tankene til daglig. Således kunne en kvantitativ spørreundersøkelse bli til mindre nytte. Intervjuene har blitt tatt opp med diktafon og deretter ordrett nedskrevet og analysert.

2.1.1 Om arbeidet

Vi har valgt å skrive denne oppgaven som et samarbeid. Fakultetet utfordret oss til å skrive i lag, samt at vi begge så fordelene av å ha en medstudent å kontinuerlig diskutere oppgaven med. Mangelen på studentmiljø og fagligmiljø under arbeidet har likevel vært utfordrende. Vi har derfor brukt hverandre som ”sparringspartnere” – dette har vært meget verdifullt. Diskusjonene vi har hatt gjennom 1 ½ år har gått mye lengre enn det vi har funnet plass til i denne oppgaven.

At Pål bor på Rena, mens Olaf bor i Oslo har vært en annen utfordring. Den fysiske avstanden har gjort at mye av arbeidet har blitt samkjørt over e-post og telefon. Vi har også møttes når det har latt seg gjøre. Avstanden fra Universitetet i Tromsø og vår veileder har også vært krevende.

Likevel har ikke disse utfordringene vært uoverkommelige. Totalt sett har vi opplevd arbeidet som meget interessant, og ikke minst relevant for oss som offiserer. Motivasjonen for å levere et bidrag til nytte og ettertanke for Forsvaret har vært stor.

2.2 Mulige feilkilder

Denne oppgaven er basert på våre respondenters subjektive erfaringer. Problematismen er gjort ved at erfaringene er vurdert opp mot det som vi har oppfattet som relevant teori. Således kunne et annet utvalg av respondenter muligens ha gitt et noe annet resultat.

Vi har valgt å intervju personell med god fartstid fra tjeneste og feltarbeid i de aktuelle områdene, samt militært sett fra et vidt gradsspekter. Utvalget har som nevnt hovedsakelig blitt gjort på bakgrunn av egne bekjentskaper fra Forsvaret. Vi kunne på denne måten sikre oss at respondentene hadde erfaringer som var aktuelle for oppgaven. Likevel er

det også ulemper ved denne fremgangsmåten. Ved å bruke våre egne bekjenskaper begrenset vi hvilken type erfaringer som ble vektlagt. Samtidig kunne vi også risikere at vanskelige episoder ble fortiet grunnet et nært forhold mellom intervjuer og respondent.

Vi har kun benyttet menn som intervjuobjekter. Dette var også et resultat av bekjenskaper, samt at det fremdeles er langt flere menn som har operativ erfaring fra internasjonale operasjoner. Muligens kunne vi oppnådd et annet grunnlag for drøftingene ved å ha et innslag av kvinnelige respondenter.

Det viste seg vanskelig å finne norske soldater med relevant kompetanse fra Øst-Afrika. Vi valgte derfor å benytte en antropolog som hadde langvarig erfaring fra Øst-Afrika. Han hadde også svært god innsikt i våre begrepsfærer. For å kunne gjennomføre en komparasjon oppfattet vi dette som heldig. Likevel kan vi også her, gjennom valget av respondent, ha begrenset hvilke erfaringer som ble vektlagt. Antropologens egne faglige preferanser kan ha påvirket situasjonell oppfattelse. På en måte kan historiene ha blitt fremlagt oss ferdig bearbeidet. En person uten utdanning i fagfeltet ville kanskje i større grad ha overlatt denne antropologiske bearbeidelsen til oss

Vi har ikke benyttet all informasjon og alle hendelser som våre respondenter har beskrevet. I stedet har vi trukket frem praktiske eksempler som understreker teori som vi har funnet relevant. Våre personlige valg fra intervjumateriale og antropologisk teori kan derfor også ha påvirket oppgaven.

3 Begrepsintroduksjon

Vi vil her introdusere tre begreper som har vist seg særlig relevante i møtet mellom operasjonelle erfaringer og antropologisk teori - identitet, ære og gavebytte. Dette er begreper som vi har tatt interesse for gjennom studiet, og som vi opplever som viktige for militære operasjoner på fremmed jord. Utvalget av tema har bakgrunn i egne erfaringer i jobbsammenheng, samt diskusjoner med kollegaer i Forsvaret. Vi har en antakelse om at begrepene kan være relevante krysskulturelt, og at de dermed vil kunne være faktorer for norske militære operasjoner både i Afghanistan og Øst-Afrika. I forbindelse med erfaringer fra Øst-Afrika senere i oppgaven vil også begrepet sosialitet bli en del av problematiseringen.

3.1 Om identitet

”Identitet skiller og forener” (Eriksen 1997:40).

For at et fellesskap skal fungere må det settes grenser for å kunne avgjøre hvem som er innenfor og hvem står utenfor. Grensesetting er et helt grunnleggende trekk ved identitet. Det hadde blitt meningsløst å gi oss selv en merkelapp om ikke denne kunne ha blitt sett i kontrast til noe annet. Det gir lite mening i å benevne et menneske som ungt om det ikke var for de gamle. Å være norsk er bare interessant dersom det finnes andre nasjonaliteter.

Identitet kan helt enkelt defineres i form av et spørsmål om hvem jeg er. I følge Eriksen (1997:34) er identitet det man ser når man ser seg i speilet. I speilet vil man se et individ med en egen personlighet. Det er en kvinne eller en mann, en person med en bestemt sosial bakgrunn eller en bestemt utdanning. Kanskje har personen også en bestemt religion, nasjonalitet eller etnisk tilhørighet. Alt dette er med på å skape vår identitet, samtidig som gruppene og de sosiale kategoriene vi tilhører gjør oss til hvem vi er. Eriksen hevder videre at det er to dimensjoner av identitet: Individuell identitet og gruppeidentitet, alternativt privat og offentlig identitet. Det eksisterer et gjensidig forhold mellom privat og offentlig identitet. ”Enkeltmennesket er i stor grad et produkt av – noen vil si praktisk talt identisk med – sine relasjoner til andre mennesker” (Eriksen 1997:35). Eriksen presiserer med dette at den minste enheten i samfunnet er relasjonen mellom to, ikke enkeltmennesket eller den enkelte aktør slik det er mest vanlig å tenke. Han hevder at forholdet mellom person og kollektiv er avgjørende for menneskelig liv. Livet kan beskrives som en prosess hvor vi deltar i, blir påvirket av og påvirker fellesskap av ulik størrelse. Dette kan være alt fra et vennskap med en person og opp til abstrakte fellesskap som nasjoner og religiøse samfunn.

”Hvem vi er, avhenger av hvor vi er” (Eriksen 1997:36). I familiesammenheng kan du være mor, når Norge spiller fotballkamp mot Sverige er du norsk og i det religiøse fellesskap er det din kristne identitet som kommer frem. Det er med andre ord flerfoldige identiteter som kan gjøres relevante. Identitetsfellesskap som står sterkt i store deler av verden er familie, kjønn, politikk, utdanning og profesjon, livsstil og religion. Politisk identitet og utdanning har en tydelig selvvalgt del ved at vi kan velge hvilket parti vi vil stemme på og hvilken utdanning vil ønske å ta. Mange av oss er født inn i et religiøst fellesskap, men som voksne kan vi velge dette bort eller finne et nytt. Valget er ikke like fritt i alle land. For eksempel under Talibans styre i Afghanistan var Islam den eneste tillatte religionen. Likevel trengte man nødvendigvis ikke å identifisere seg privat med Talibans religiøse tro, selv om man gjorde det i offentlig sammenheng for å unngå straff eller vold. Etnisk identitet er det derimot vanskelig å

velge bort. Flytter man til en ny nasjon kan nasjonaliteten skiftes, men med et annerledes utseende kan det være vanskelig eller umulig å skifte etnisk identitet.

Ger Duijzings (2000:14f) beskriver i boken *Introduction – Religion and the Politics of Identity in Kosovo* eksempler på hvordan tvangsskifte av religion har funnet sted i Kosovo og Albania. På grunn av frykt, ikke frivillighet, byttet den ikke-muslimske delen av befolkningen i Kosovo og Albania ved enkelte tilfeller religiøs tilhørighet. De fryktet, med god grunn, å bli utsatt for vold om de ikke tilpasset seg identiteten til det dominerende fellesskapet. Skifte av identitet kan i noen tilfeller ikke bare være en strategi for å unngå voldshandlinger, men for overlevelse (Duijzings 2000:34). Derfor kan bytte av identitet være de svakes våpen. Duijzings (2000:18) har tatt utgangspunkt i sin forståelse av identitet som ”*a link between the individual and a specific category or group of people*”.

Charles Taylor (1997:225) gir følgende definisjon på identitet: “*An understanding of who we are, of our fundamental defining characteristics as human beings*”. Taylors tanke om betydningen av anerkjennelse av identitet finner vi særlig interessant for det videre arbeidet med oppgaven. Taylor hevder at anerkjennelse eller mangel på sådan bidrar til å forme identitet. Han beskriver videre hvordan identitet blir til i dialog med ”andre viktige”. En person eller en gruppe kan bli skadelidende ved at mennesker eller samfunn speiler tilbake et begrenset, fornedret eller foraktelig bilde av dem selv. Mangel på anerkjennelse kan skape sinne og oppleves som en form for undertrykkelse. Er det da slik at angrep mot sentrale identiteter kan få følger for norske soldater, uavhengig av hvor de måtte befinne seg? Er det også slik at identiteter bevisst kan påvirkes, styrkes eller svekkes for å realisere et politisk prosjekt eller oppnå personlig gevinst?

3.2 Om ære

"Man is man through men; God alone is God through himself" - Kabylsk ordtak (Bourdieu 1966:211)

Pierre Bourdieu gjennomførte i perioden 1959-1960 feltarbeid i Kabyliia i Algerie. Det kabylske samfunnet er et av mange fellesskap i Nord-Afrika med arabisk dominans. Det er både gjennom religiøst og etnisk fellesskap knyttet til resten av Midt-Østen. Av den grunn kan muligens Bourdieus eksempler være særlig relevante for denne oppgaven. Bourdieu (1966) beskriver i *The Sentiment of Honour in Kabyle Society* hvorledes æresbegrepet har en særdeles viktig plass i det kabylske samfunnet. Ære sees på som hjørnesteinen i samfunnets verdisystem. Gjennom forståelsen av hva som utgjør ære i samfunnet bedømmer en mann

både seg selv og andre menn. Bildet han har av seg selv er avhengig av det han opplever at andre menn har av ham. Andre menn gir ham den selvfølelsen han har gjort seg fortjent til. Selvfølelsen skal forsvares, koste hva det koste vil. Bourdieu (1966:216) deler æresbegrepet i Kabylia i 2, *nif* og *h'urma*. *Nif* er ære slik en selv er knyttet til det gjennom selvfølelsen. *H'urma* er ære slik det er knyttet til en selv, som summen av alt det som er hellig for en. Det er *h'urma* som gjør en mann sårbar. Angrep mot en manns *h'urma* må besvares med hevn for å gjenopprette *h'urmas* integritet.. Hans *nif* tvinger ham til dette. Således eksisterer det et gjensidig avhengighetsforhold mellom *nif* og *h'urma*. Den uoppløselige bindingen mellom disse utgjør i henhold til Bourdieu (1966:217) begrepet ære.

En annen definisjon av ære er følgende: "*Honour is the value of a person in his own eyes, but also in the eyes of his society. It is his estimation of his own worth, his claim to pride, but also the acknowledgement of that claim, his excellence recognized by society, his right to pride*" (Julian Pitt-Rivers 1966:21).

Pitt-Rivers bygger her på noe av den samme tankegangen som Bourdieu, og beskriver hvorledes en manns ære er knyttet både til hans egen og andres oppfatning av hva han er verdt. Begge disse måtene å beskrive ære på er kanskje noe annerledes enn det nordmenn til vanlig, om i det hele tatt, tenker omkring begrepet ære.

Frank Henderson Steward (1994:9) beskriver hvorledes vår vestlige forståelse av ære ikke nødvendigvis samsvarer med det resten av verden legger i begrepet. For eksempel vil det arabiske "*ird*" kunne oversettes til engelsk "*honour*" og videre til norsk "ære". I oversettelsene kan imidlertid dette bli unyansert. Dersom innholdet i begrepet ære ikke er tilstrekkelig utledet i det norske språk, kan det føre til usikkerhet om hva som ligger i tilsvarende begreper på andre språk. Dette er et kontroversielt utsagn, men hvis man følger denne tankegangen kan det bety at en krysskulturell anvendelse av vår norske oppfattelse av ære vil være uheldig. Steward hevder at ære må sees på som en rettighet – et menneskes iboende rett til respekt. Dette kan nærmest sammenliknes med verdenserklæringen om menneskerettighetene, hvor det beskrives at "Ingen må utsettes for ... angrep på ære og anseelse"⁵. Heller ikke her er det videre definert eller forklart hva som menes med ære. I denne oppgaven vil det imidlertid være ærens betydning i lokale og kulturelle sammenhenger som vil anvendes.

Det norske Forsvaret, blant annet gjennom sitt alliansesamarbeid innenfor NATO og deltakelsen i FN-operasjoner, har etter hvert blitt vant til å operere i situasjoner hvor forskjellige nasjonaliteter og kulturer møtes. I disse operasjonene har særlig soldater fra

Hæren deltatt og trukket erfaringer. Den norske Hæren har, i likhet med mange utenlandske militære enheter, en egen offiserskodeks⁶. Denne inneholder et pålegg til hæroffiseren om å strebe etter ære for egen avdeling. Kodeksen gir klare føringer og pålegg for hvorledes en offiser overvinner sin frykt, er til å stole på, tar vare på sitt personell, har faglig innsikt, ser muligheter og er modig, handlekraftig, dyktig, omsorgsfull og lojal. Offiseren som opptrer i henhold til kodeksen opptrer etter Hærens begreper ærefult. Kodeksen utgjør en del av grunnlaget for norske hæroffiserers forståelse av ære når de reiser ut i en internasjonal operasjon. Æresbegrepet til menneskene de møter utenfor Norge og Vesten er imidlertid ikke nødvendigvis tilsvarende.

Det eksisterer en grunnleggende forståelse for ære som kulturelt begrep både i Hæren og resten av det norske Forsvaret. Erfaringer fra tjeneste i Libanon, på Balkan og i Afghanistan har trolig bidratt til dette. Blir denne forståelsen anvendt fornuftig og bevisst under norsk deltakelse i internasjonale operasjoner i dag? Er forståelse av ære direkte knyttet til lokale forhold i kultur og samfunn? Eller finnes det visse felles normer for hva som oppfattes som ærerikt?

3.3 Om gavebyttet

”Hør, har du en venn, og du tror vel om ham, og du vil ha gagn av vennen, bland sinnet ditt med ham og send ham gaver, søk ham ofte opp”.

Dette utdraget fra det norrøne Håvamål benytter Marcel Mauss (1995:10) i innledningen til det kjente essayet *Gaven – utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*. Her understrekes at utveksling av gaver har bidratt til å styrke samholdet og opprettholde gode sosiale relasjoner opp gjennom tiden. Selv om Mauss beskriver gavebytte som en viktig bestanddel i det sosiale livet i primitive samfunn, er det ingen tvil om at utveksling av gaver i forskjellige former fremdeles er en del av limet som binder sammen samfunn verden over. Gaveutveksling er faktisk et sosialt fenomen som ser ut til å eksistere i alle samfunn man kjenner til (Hessen og Eriksen 1999:205). Prosessen er et sett av forpliktende handlinger som styres av gitte normer og forventninger. Før var gavebyttet en økonomisk forutsetning i et byttesamfunn hvor varer og tjenester ble utvekslet etter behov. I moderne samfunn finner bytter fremdeles sted i byttesfærer. Økonomiske bytter skjer imidlertid gjerne i et marked, der man bytter varer mot penger, ikke mot andre varer. I vårt samfunn har utveksling av gjenstander, eller gaver, mer blitt en del av et sosialt spill innenfor menneskers intimsfære. Gjennom utveksling av gaver knytter man sosiale bånd og utvikler vennskap. Dagens pengeøkonomi innebærer i liten grad

at man utvikler relasjoner til de man kjøper varer og tjenester fra. De fleste kjøp og salg i dagens samfunn er basert på pris og kvalitet, ikke relasjonene mellom tilbyder og potensiell kjøper.

Gavebyttet inneholder tre forskjellige prosesser - å gi, å ta i mot og å gi tilbake (Mauss 1995:29). Disse sosiale forpliktelsene mener Mauss betyr noe mer enn å distribuere gjenstander. En gave er i henhold til Mauss belastet med en usynlig egenskap, det som maoriene, urfolk på New Zealand, kaller gavens "hau". *Hau* beskrives av Mauss (1995:26) som "tingenes ånd". En gjenstand (*taonga*) som gis fra en person til en annen som en gave har med seg dette *hau*. Dersom *taonga* blir gitt videre til en tredje person følger *hau* med. Denne tredje personen bestemmer seg for å gi noe tilbake til andremann som betaling. Dette vil medføre at denne nye *taonga* er *hau* til den første *taonga* som ble gitt. Derfor må den nye *taonga* gis tilbake til han som startet gaveutvekslingen. Hvis man beholder en urettmessig *taonga* for seg selv kan dette medføre skade og eventuelt død. Dette innebærer at selv når giveren har levert gaven fra seg er den hans, han har et tak på mottakeren inntil denne gir noe tilbake. Dette er det sentrale punktet hos Mauss (1995:29); at en gave alltid skaper en forpliktelse til gjenytelse. Gjenytelsen forventes som regel å skulle skje på et senere tidspunkt enn mottakelsen. I mellomtiden havner mottakeren i en form for gjeld overfor giveren. Gjelden knytter et bånd og skaper en sterk sosial forventning om gjenytelse. Dersom gjenytelse ikke er mulig, medfører dette som regel en følelse av ubehag. Selv om en gave er godt ment, kan manglende evne til gjengjeldelse oppleves som ydmykende. Mottak av ren veldedighet uten mulighet til å gi tilbake kan derfor ha denne konsekvensen.

Hvordan kan så prosessen knyttet til gavebyttet, *taonga* og *hau* ha noe å si for militære operasjoner? Vi vil hevde at dersom utveksling av gaver, som Mauss, Eriksen med flere beskriver, virkelig er et krysskulturelt fenomen, så vil det være aktuelt i alle områdene hvor norske militære styrker kan tenkes å operere, inkludert Afghanistan og i Øst-Afrika. Dermed er det et forhold som våre soldater må ta inn over seg i sin omgang både med allierte soldater og lokalbefolkning. Gavebyttet vil imidlertid oppleves forskjellig og få variabel form og betydning i ulike kulturelle kontekster. Man kan undres over hvordan en gaverelasjon mellom individer med ulike materielle forutsetninger, for eksempel en norsk militær offiser og en lokal gjeter eller kameldriver, kan innebære en følelse av gjensidighet? Kan det å gi eller avstå fra å gi gaver ha konsekvenser for militær effektivitet og oppdragets suksess?

4 Situasjonen i Afghanistan

4.1 Om Afghanistan

Afghanistan⁷ er et fjelland i Sentral-Asia som utgjør den vestre delen av fjellkjeden Himalaya. Staten Afghanistan oppstod i 1746 under Durrani-dynastiet, men landet ble ikke samlet før i 1880 under Abdur Rahman Khan. De offisielle landegrensene kom først i 1893 og er i enkelte områder fremdeles omstridt. Slik sett er Afghanistan et relativt ungt land, som grenser til Iran, Turkmenistan, Usbekistan, Tadsjikistan, Kina og Pakistan.

Afghanistan har en rekke etniske grupper, hvor pashtunerne er den største. Tadsjikene, hazaraene, usbekerne og turkmenerne utgjør de største minoritetene. Disse har dari som hovedspråk, mens pashtunerne snakker pashtu. Det er vanlig å være tospråklig i Afghanistan - pashtu og dari er begge offisielle språk. Pashtunerne dominerer i sør og øst og er utbredt på begge sider av grensen til Pakistan. De fleste afghanere er muslimer, hvorav ca 85 % er sunnimuslimer.

Kabul, landets hovedstad, har cirka fire millioner innbyggere, hovedsakelig tadsjikere. Byen virker som en magnet på lykkesøkende afghanere, og muligens er innbyggertallet langt større enn det offisielle tallet. Pashtunerne er den største etniske minoriteten i Kabul. Hovedstaden har ved flere historiske anledninger vært sentrum for maktkamp og rivalisering. En av de mest ødeleggende periodene var tiden mellom 1992 og 1996, da borgerkrigen herjet og Kabul ble utsatt for gjentatte angrep. I 2001 var det harde kamper mellom Taliban og Nordalliansen forsterket med amerikanske styrker. Dette bærer infrastrukturen fremdeles preg av. Man ser også svært mange mennesker med skader etter tiår med krigføring. Taliban, som inntok byen i 1996, ødela med begrunnelse i sin tolking av Koranen mange av landets kulturskatter som var samlet her (Nilsen 2006:26).

Meymaneh by og området rundt har cirka 75 000 innbyggere. Usbekerne er den største etniske gruppen. Byen er provinshovedstad i Faryab og ligger nordvest i Afghanistan, nær grensen til Usbekistan.

Samfunnet i Meymaneh er preget av handel med narkotika, ulovlig innkreving av skatt og organisert kriminalitet (Nilsen 2006:91). Aktiviteten er styrt av mektige menn som har opparbeidet seg styrke og status gjennom de mange krigene og stridighetene som har vært i landet. De har fremdeles egne hærer og store mengder våpen. Dette bidrar til å holde den lokale maktbalansen ved like. Regjeringen i Kabul er skeptiske til innbyggerne i Faryab på

grunn av deres motarbeidelse av planene for avvæpning og narkotikabekjempelse. Motstanden henger sammen med at den våpenbaserte maktbalansen bidrar til å opprettholde inntektgrunnlaget for mange opiumsbønder (Nilsen 2006:92).

Det geografiske området som i dag utgjør Afghanistan har blitt okkupert ved flere anledninger. Blant annet av Aleksander den Store og Dsjengis Khan, som brukte landet som oppmarsjområde for sine erobringer. Det britiske imperiet prøvde også å ta kontroll over landet, og tapte to kriger mot afghanerne i forsøket. Tiden etter at britene gav fra seg Afghanistan i 1919 var preget av intern maktkamp og uro frem til Sovjet intervenerte i 1979.

Meymaneh var på sin side en selvstendig usbekisk provins gjennom hele 17- og 18-hundretallet. I denne tiden var byen et viktig senter for handel i regionen. I 1876 tok afghanerne Meymaneh tilbake, la den i ruiner og bare ti prosent av befolkningen var igjen. Først i 1934 ble byen bygget opp igjen. Siden den gang har Meymaneh vært i stadig vekst og er i dag en av de 6 største byene i Afghanistan.

4.2 Dagens situasjon

Afghanistan hadde inntil den USA-ledede invasjonen i 2001 vært i kontinuerlig væpnet konflikt siden 1978, og var blant de fattigste land i verden. Da Sovjetunionen led militært nederlag og trakk seg ut av Afghanistan midtvinters 1989, forlot de et samfunn i kaos og borgerkrig. Landet hadde en meget svak kommunistisk regjering med liten støtte i folket, samt en sterk, men også svært splittet opposisjon, de såkalte *Mujahedin* - hellige krigere.

Slutten for det kommunistiske styret begynte i september 1991, da Sovjetunionen trakk tilbake all militær støtte, og i stedet inviterte opposisjonen til politiske samtaler.

Kommunistregimet ble videre revet opp av indre stridigheter, og 7 måneder senere stod *Mujahedin* som seierherre i hovedstaden Kabul. Freden var kortvarig. En uke etter kommunistenes fall var Afghanistan på nytt slynget ut i borgerkrig, denne gangen mellom rivaler blant seierherrene. Under disse anarkiske tilstandene var det at Talibanbevegelsen oppstod. Taliban stammet fra de pashtunske delene av Afghanistan, og hadde som mål å skape orden, bli kvitt krigsherrene og innføre et strengt islamsk styresett. Støttet av blant andre Pakistan, Saudi-Arabia og USA, sistnevnte til ca 1995, tilkjempet de seg stadig større deler av landet, inntok Kabul i 1996, og hadde kontroll over 90 % av Afghanistan i 1998.

Opposisjonen, den såkalte Nordalliansen, ledet av flere av de tidligere krigsherrene, holdt kun deler av nordøstre Afghanistan. 11. september 2001 ble et vendepunkt for Talibanregimet. På grunn av sin støtte til *Al Quaeda* og Osama bin Ladens terrorhandlinger ble Taliban drevet fra

makten av en USA-ledet koalisjon i løpet av tre måneder etter terrorangrepene i Washington og New York. Operasjonen fikk navnet *Operation Enduring Freedom (OEF)*. En midlertidig administrasjon ble innsatt, før en *Loya Jirga*, ”stor folkesamling”, ble gjennomført i juni 2002. Her ble pashtuneren Hamid Karzai valgt som midlertidig president for en 2 års periode. Karzai ble igjen valgt til president i Afghanistans første demokratiske valg i oktober 2004, et valg preget av boikott, kaotiske tilstander, terrortrusler og beskyldninger om valgfusk. Fremdeles er det store interne problemer i Afghanistan, med rivalisering og maktkamp mellom tidligere krigsherrer. Verdenssamfunnet registrerer stadig brudd på menneskerettighetene og undertrykking av kvinner. Terrorhandlinger og narkotikasmugling bidrar også til at man forbinder Afghanistan med lovløshet. Konflikten i landet er således på ingen måte løst. Av den grunn er det fremdeles et betydelig internasjonalt militært nærvær i Afghanistan. I tillegg til avdelingene tilknyttet OEF er også store militære styrker deler av den såkalte *International Security Assistance Force (ISAF)*. Norge har helt siden 2001 deltatt aktivt både i OEF i kampen mot Taliban og *Al Qaeda*, samt hatt flere styrkebidrag i ISAF. I dag har Norge sine største styrkebidrag i Nord-Afghanistan, nærmere bestemt Mazar-e-Sharif og Meymaneh. Flere norske militære tjenestegjør også Kabul, samt som mentorer for afghanske styrker over hele landet. Tre norske soldater har mistet livet i senere års krigshandlinger og overfall, mens flere har blitt alvorlig såret. Til tross for stadige politiske diskusjoner om Norges militære tilstedeværelse i Afghanistan er det generelle standpunktet hos norske beslutningstakere at våre styrker, som en del av NATO-alliansen, kommer til å forbli i landet i lang tid fremover.

5 Erfaringer fra Afghanistan

5.1 Profet, protest, prestisje og PRT

Identitet er et omfattende begrep. Gjennom samtalene med våre intervjuobjekter er det imidlertid to former, religiøs og etnisk identitet, som har pekt seg ut som særlig fremtredende både i Kabul og Meymaneh. Vi vil derfor fokusere på disse to identitetene, med en hovedvekt på religionens betydning, i den videre drøftingen.

Meymaneh, februar 2006:

6. februar ble det norskledede *Provincial Reconstruction Team (PRT)* angrepet av en større folkemengde. Det ble skutt mot soldatene med tyngre våpen, i tillegg til at det ble kastet

håndgranater og brannbomber. Da opptøyene hadde roet seg var seks norske soldater blitt såret. Flere av de som angrep soldatene mistet trolig livet.

Angrepet mot PRTen hadde utgangspunkt i stridigheter omkring karikaturtegningene av profeten Muhammed. Karikaturene ble publisert første gang i den danske avisen Jyllandsposten 30. september 2005. Avisens offentliggjøring av tolv tegninger av profeten Muhammed skapte en voldsom debatt om ytringsfrihet og blasfemi. Elleve ambassadører fra muslimske land ba om et møte med den danske statsministeren, hvis avslag bidro til å forsterke konflikten. Danske muslimske ledere reiste rundt i Midtøsten for å informere om hva den danske avisen hadde gjort i et forsøk på å skape offentlige reaksjoner. Resultatet ble at den arabiske liga ytret seg kritisk til Danmark sent i desember 2005. Norske medier laget ved flere anledninger faksimiler på denne saken og karikaturene ble trykket i blant annet Aftenposten, Dagbladet og den kristenkonserverve avisen Magazinet. Reaksjonene fra den muslimske verden var sterke, ettersom det strider mot sunnimuslimsk skikk å avbilde profeten. Mange, ikke bare muslimer, hevdet at tegningene var unødvendig krenkende og respektløse⁸. Videre fulgte voldelige aksjoner i muslimske land, blant annet angrep mot danske og norske ambassader, samt mot den norskledede PRTen i Meymaneh.

Det er vanskelig å komme utenom religiøs identitet som et sentralt motiv i denne konflikten. Om religiøs identitet er den direkte årsaken, eller en del av en bevisst identitetspolitikk, synes ikke like klart. For å forstå angrepet mot PRTen kan det derfor være fornuftig å vurdere saken om profetkarikaturene nærmere.

Når identitet bevisst blir brukt for å realisere et politisk prosjekt omtaler vi det som identitetspolitikk. Eriksen (1997:47) definerer identitetspolitikk som ”politiske prosjekt som bygger på felles identitet”. Forløpet i denne saken, med ambassadører og danske muslimer som reagerer på tegningene, er det Taylor forklarer som anerkjennelse av identitet (1997:225). Eller rettere sagt, mangel på anerkjennelse. Anerkjennelse finner i følge Taylor sted på to nivåer, det intime og det offentlige (1997:232). I intimsfæren blir identitet til gjennom kontinuerlig dialog og kamp med ”andre viktige”. ”Andre viktige” er personer som står oss nær og er viktige for oss. Taylor fremhever spesielt betydningen av dialogen med foreldre og nære omsorgspersoner. Taylor legger mer i begrepet dialog enn de rene ord som blir sagt. Han tenker også på andre måter å uttrykke seg på, som for eksempel gjennom kunst, gestikulering og kjærlighet (Taylor 1997:230). Det er også slik at de som former oss fra starten av vil påvirke hvem vi er så lenge vi lever. *”It is true that we can never liberate ourselves completely from those whose love and care shaped us early in life, ...”* (Taylor 1997:230). Vi vil derfor ikke kunne definere oss selv på egen hånd senere, men vil alltid være påvirket av det

våre foreldre eller omsorgspersoner har kommunisert til oss. I intimsfæren vil altså anerkjennelse eller manglende anerkjennelse fra ”andre viktige” bidra til å forme hvem man er.

I den offentlige eller sosiale sfæren er det anerkjennelse fra andre som former hvem man er. Denne sosialt utledede identiteten er av natur avhengig av dialogen med samfunnet, men anerkjennelse av den har ikke alltid vært like viktig. Årsaken er at det tidligere var en generell anerkjennelse av sosial identitet i samfunnsklassene. Denne anerkjennelsen tok alle for gitt (Taylor 1997:231). Anerkjennelse var nært knyttet til sosial posisjon. Den kunne ikke vinnes eller tapes, med mindre man mistet sin posisjon. Anerkjennelse var dermed for selvfølgelig til at det ble problematisert. I et moderne sosialdemokrati vil ikke tilsvarende samfunnsklasser være tilstede. Taylor (1997:226f) hevder at dette forholdet sterkt påvirker hvordan man i dag tenker rundt identitet og anerkjennelse. Et menneskes verdighet og verdi er nå ikke knyttet til ære, men til et menneskeverd som er likt for alle. *”It is obvious that this concept of dignity is the only one compatible with a democratic society, and it was inevitable that the old concept of honor was superseded”* (Taylor 1997:227). En forventes å skape identitet og autentisitet på egen hånd og ha dette i grupper. Dette må en få anerkjennelse for. Anerkjennelse oppnås gjennom dialogen med andre og graden av anerkjennelse som speiles tilbake.

Ved å krenke god sunnimuslimsk skikk anerkjenner i liten grad karikaturtegnerne og Jyllandsposten muslimsk religiøs identitet. De speiler tilbake et fornødret bilde som blir møtt med en følelse av undertrykkelse og sinne hos muslimer. Karikaturtegningene kan oppfattes som et signal om at man ikke aksepterer muslimenes sosiale stilling (Olsen og Øian 2007:23). Dette er således en fornærmelse mot muslimsk identitet. Det oppstår sinne, samt et behov for å gjenopprette tapt ære. Kanskje ble dette spesielt viktig for de danske muslimene, ettersom muslimsk identitet var felles med andre muslimer i verden. Muligens var det også grunnen til at danske, muslimske ledere reiste til Midtøsten for å informere og søke anerkjennelse der.

I en verden der mennesket må skape seg selv, slik Taylor hevder, vil det oppleves som kritisk ikke å få tilfredsstilt dette grunnleggende behovet for anerkjennelse. En gruppe som de danske muslimene er nok særlig sårbare ettersom de er en minoritet i et ellers relativt homogent dansk samfunn. Men dette forklarer ikke hele sammenhengen? De har jo en dansk nasjonal identitet også – hvorfor er ikke den viktigere enn den religiøse? Vi må her henviser til Taylor, og at identitet blir til i dialog med de ”andre viktige”. Danske muslimer vil ofte ha sterk identifisering med religionen ettersom den står sentralt i mange hjem. De lever til daglig

i et i utgangspunktet kristent dansk samfunn. Dette vil påvirke, men likevel ikke fjerne, den religiøse identiteten som er kommet til i dialog med sentrale ”andre viktige”.

Religion går inn i gruppen av det Eriksen omtaler som sterke identitetsfellesskap i store deler av verden. Her i Norge så vi også flere eksempler på identitetsutvikling mens karikaturesaken raste som verst. Blant annet kunne man på Dagsrevyen oppleve meget opphissede og forulempede muslimske skoleungdommer fra Oslo-skoler rope "*Allahu Akhbar, Allahu Akhbar*". Ungdommene, hvorav mange var andre generasjons innvandrere, skilte seg i det daglige ikke ut fra sine etnisk norske medelever. Det særskilte fokuset på religionen, samt angrepet på denne, har imidlertid trolig ført til en styrking av den religiøse identiteten hos ungdommene.

Hva andre mener og uttrykker om oss er altså med på å forme vår egen identitet. Samtidig anerkjennes eller underkjennes identiteten vi uttrykker. Her kan grunnlaget for en konflikt legges. Utgangspunktet for Taylors syn på anerkjennelse som en viktig faktor, er at han definerer det som et grunnleggende menneskelig behov (1997:226).

Videre i konflikten søker, og får, danske muslimer støtte i det store muslimske fellesskapet. Dette kan forstås i lys av det Eriksen (1997:40) sier om at identitet alltid blir viktig når medlemmene av en kategori mener at de har felles interesse i en sak. De danske muslimene har interesse av å forsvare egen identitet ovenfor det danske samfunnet. Lederne i den arabiske liga søker anerkjennelse for sin identitet i forholdet til vestlige land. Norske og andre europeiske mediers opptrykk av karikaturene bidrar til å øke det ytre presset på den muslimske verden. Dette fører igjen til at det indre samholdet hos muslimene forsterkes. Duijzings (2000:32f) beskriver denne sammenhengen - hvordan bestemte identiteter styrkes når de utsettes for et ytre press. Identiteten som kommer i fokus avhenger av motstanden man møter. Både Eriksen (1997:41) og Duijzings (2000:32) hevder at konflikt og krig styrker det indre samholdet i gruppen og ”vi”-følelsen.

Det påfølgende angrepet på basen i Meymaneh kunne se ut som en voldelig handling forårsaket av publiseringen av karikaturtegningene. Saken fikk derimot en ny og overraskende vending da det viste seg at den norske styrken så en annen mulig årsak. ”Angrepet på den norske styrken i Maimana i Afghanistan tirsdag var en planlagt handling, sier lederen for den norske ISAF-styrken, oberst Atle Stai.”⁹. Noen dager senere var flere medier enige i denne antagelsen. ”Angivelig var det opphissede demonstranter som angrep nordmennene på grunn av Muhammed- tegningene. Men det er langt mer sannsynlig at Dostum på denne måten ville gi Kabul og NATO klar beskjed: Hit, men ikke lenger.”¹⁰. Usbekerens Abdul Rashid Dostum er den dominerende krigsherren i Faryab. I tillegg til å være krig og politiker får Dostum store

inntekter fra produksjon av opium. Hvis Dostum eller en annen krigsherre var bakmannen, kan det være at de spilte på folkets religiøse identitet i sin egen kamp for å beholde makt og inntekt. Identitetskonflikten kan ha blitt brukt til å motivere folket til religiøst opprør i den hensikt å vise styrke ovenfor makthaverne i Kabul. Dersom dette er tilfellet, er det verdt å legge merke til at den religiøse identiteten til befolkningen bevisst blir forsterket og brukt i en maktkamp. Religiøs identitet er ikke den direkte årsaken til volden. På mange måter kan dette sammenliknes med hvordan den serbiske ortodokse kirke revitaliserte Kosovo-myten i perioden etter president Titos død. Gjennom en bevisst identitetspolitikk i samarbeid med Serbias politiske ledelse ble den serbiske befolkningens religiøse identitet vekket og stadig styrket (Duijzings 2000:180 og 196f).

Vår respondent Håkon, som deltok i forsvaret av PRTen i februar 2006, anser at religiøs identitet er sentral for afghanerne og hevder at den kommer tydelig frem i dagliglivet. På spørsmål om hva Håkon og de andre i avdelingen mente kunne være de største kulturelle utfordringene da de kom ned dit, var svaret religion. Håkon fremhever at religionens stilling er forferdelig krevende. Han sier videre at det er grunn til å tro at religion var en faktor i timene før angrepet på PRTen i Meymaneh. Han ser det som mulig at religiøs oppildning av massene kan ha fått dem til å vende seg mot de fremmede. Dette er i følge Håkon en av flere mulige forklaringer på det som skjedde om morgenen 6. februar. Et annet inntrykk av de religiøse lederne i Meymaneh hadde imidlertid vår respondent Rolf fra sin tjeneste i 2006.

Rolf: Ganske tidlig etter at jeg kom ned så var det en av tolkene som sa at de hadde snakket om oss under fredagsbønnen. For da hadde mullaen sagt at de nordmennene som hadde komme hit nå, var veldig bra folk, så de må man ta godt vare på. Det er for meg et slikt signal på at befolkningen oppfattet oss positivt.

På spørsmål om hvilken identitet som var viktigst for lokalbefolkningen i Meymaneh svarte Håkon at det svingte fra område til område. Distriktene hadde sine egne settinger og grunnleggende problemer. Veldig mye kretset rundt lokale forhold – avstanden til Kabul var stor. Håkon forklarer dette med at grunnproblemene på bakken er ”Maslow 1 og 2”, det vil si biologiske og fysiske behov og sikkerhet. Befolkningen identifiserte seg av den grunn ikke så mye med president Karzai, noe som er en del av målsettingen for ISAF styrkene.

Usikkerhet knyttet til hvorvidt angrepet var religiøst motivert eller hadde andre beveggrunner fikk Håkon fra å snakke om religiøs identitet til å forklare hva han oppfatter

som viktigst for befolkningen i Meymaneh. Eller nærmere bestemt hvilken identitet som er mest styrende for menneskers dagligliv i Meymaneh.

Håkon: *De som hadde veldig mye og de som drev med næringsvirksomhet innenfor narkotika, de tror jeg var veldig opptatt av nettverket sitt. Det å pleie det. Dette warlordsystemet, det virker jo fremdeles i dag. De tar vare på hverandre, de beskytter hverandre. Dette henger sammen. Denne formen for identitet møter du. Kunnskapen om dette er viktig. Familien er også veldig sentral og nasjonen du tilhører er viktig. Det var mange nasjoner innenfor nasjonen her. Også veldig viktig.*

Intervjuer: *Man bruker det veldig bevisst?*

Håkon: *De gjør det vet du. Det var jo rasistiske tendenser etter vår målestokk, men kulturelt så hadde det jo alltid vært sånn. Pashtunerne som opererte i grensebeltet opp mot Turkmenistan var jo sett på som noen fjendinger, men har kulturelt og over tid vært der frem og tilbake som en del av nomadevirksomheten sin, og de var... De skapte jo internt samhold, fokus og trygghet gjennom å fokusere på ytre ting, bli sterke gjennom å si at dere er noen tullinger, dere er fienden. Og ved at det historisk har vært feider og brutale oppgjør, de er stor sett analfabeter, så er det den muntlige fortellertradisjonen som holder kunnskapen i live. De er noen glimrende fortellere, de husker jo ting på rams vet du, vi møter jo på mange måter i et teater der evnen til å gjøre det, til å huske det, er veldig sterk. De forankrer bakover mens vi tenker framover, og det skaper en del utfordringer fordi at vi prøver å se løsninger framover mens de forankrer bakover og vil ikke de samme tingene framover kanskje. Som jeg var inne på, hvem har gjort hva stammemessig, klanmessig, familiemessig, i hvilken tid, i hvilken hensikt, med hvilket resultat er forferdelig viktig å ha kunnskap om altså.*

Håkon er her inne på flere interessante forklaringer på hvilke sosiale begreper som er viktige. Nettverk, klan, familie og nasjon. Ikke nasjon som i nasjonen Afghanistan, mer som i folkegruppen tadsjiker. Hvorfor dette er viktig har Håkon begrunnet i vanskelige leveforhold i Meymaneh, samt det han omtaler som "Maslow 1 og 2". Folk klarer knapt nok å dekke de mest grunnleggende behovene. Å identifisere seg med klan, familie og folkegruppe kan gi mat og sikkerhet. En krigsherre som omtalte Dostum kan sies å være en klanleder og den som styrer tilgangen på mat og sikkerhet til lojale tilhenger. I en slik vanskelig situasjon kan noen

velge å følge og identifisere seg med Dostum, selv om de egentlig ikke ønsker dette. Duijzings (2000:34) beskriver skifte av identitet som en strategi for å unngå vold eller for å overleve. Frivillighet er ikke en absolutt nødvendighet. Resultatet blir ikke full oppslutning om den nye identiteten, heller en nødvendig grad av lojalitet. Duijzings (2000:15) hevder at: ”*People have often changed their ethnic identity or converted to another religion without completely abandoning and forgetting the legacy of previous identities*”. Selv om Duijzings her henviser til etnisitet og religion er det mulig at dette også kan gjelde for andre identiteter.

Dersom en identitet har blitt tvunget på en gruppe eller et individ vil den altså ikke nødvendigvis fjerne den gamle identiteten. Dette gjelder særlig ikke dersom man har investert mye i den. Ulike identiteter kan derfor være tvetydige og skape usikkerhet. Dette kan være en forklaring på hvorfor Håkon har problemer med å peke på en entydig identitet som spesielt viktig i Meymaneh. Håkons opplevelse av andre identiteter enn den religiøse som viktige i Meymaneh vil ytterligere kunne understreke at manipulasjon av religiøs identitet, ikke religion i seg selv, kan ha vært årsak til angrepet. Dette gir grunnlag for å vurdere hvor viktig religiøs identitet egentlig er i Meymaneh.

Før vi går videre inn på dette er det nødvendig å kommentere Håkons påstand om at ”de forankrer bakover”, med henvisning til befolkningen i Meymaneh. Eriksen (1997:47) hevder at identitetspolitikk ofte kommer til uttrykk som tradisjonalisme. Dette er et forsøk på å knytte sterke bånd til fortiden ved å vekke til live gamle tradisjoner. Tradisjonene står som motreaksjoner til den pågående utjevning og forflating av kulturer, og fremstår som trygghet i en ellers kaotisk og uoversiktlig verden. I Meymaneh vil en fremtid med Karzai med støtte fra ISAF være uheldig for klanledere eller krigsherrer som Dostum. De vil miste både dominerende posisjon og inntektsgrunnlag. Således har de mye å tjene på at utviklingen ikke går for langt mot sentralisert kontroll og styring. Afghanistans muntlig fortellertradisjon blir i denne sammenheng et redskap for å holde på det tradisjonelle. Rolf er inne på dette når han beskriver hva han tror er årsaken til hendelsene i Meymaneh:

Rolf: Analfabetismen betyr mye. De med makt sitter med virkeligheten ... da kan man påvirke holdninger og oppfatninger til folk.

En skal være klar over at i et oralt samfunn er løgn eller det å forandre på sannheten en alvorlig forbrytelse. Afghanere skriver ikke kontrakter, de sverger ved ”ordet” og inngår løfter

på denne måten (Anonym, i Olsen og Øian 2007:135). Løgn var også for noen år tilbake en egen post i statistikken over kriminelle handlinger i Kabul, og kunne straffes hardt. Likevel er det gjerne de som sitter i maktposisjoner i samfunnet som eier ”sannheten”. Religiøse ledere, krigsherrer og klanledere vil lettere kunne lede massene enn hva tilfellet ville være i samfunn med fungerende massemedier.

I tillegg til å forankre bakover påpeker Håkon hvordan man skaper internt samhold, fokus og trygghet gjennom å fokusere på ytre ting. En bygging av identitet ved å definere en fiende eller hvem ”de andre” er. Håkon viser til hvordan pashtunerne tradisjonelt sett har gjort dette i Meymaneh. Det er akkurat dette Eriksen mener når han hevder at identitet skiller og forener. Grenser mellom felleskap blir trukket opp i ulike situasjoner, men det vil være uenighet i samfunnet om hvilke grenser som er viktigst. En prest vil hevde at religion må definere de viktigste grensene og en nasjonalist vil hevde det samme om nasjonalitet. Med utgangspunkt i at identitet defineres i forhold til noe utenforstående, vil de grensene som får størst oppmerksomhet skape de viktigste identitetene. Eriksen (1997:41) konkluderer med at ”en gruppes indre samhold er avhengig av ytre press”.

I følge med angrepet i Meymaneh hadde det oppstått en situasjon hvor grensen mellom kristen og muslimsk identitet ble gjort viktig. Mediestormen rundt karikaturtegningene gav stor oppmerksomhet til dette skillet og gjorde religiøs tro til den viktigste identiteten. Samtidig kan man stille spørsmål ved hvorfor folk i Meymaneh gikk til angrep, når ikke resten av befolkningen i Nord- Afghanistan eller i Afghanistan generelt gjorde det. Svaret ligger muligens i forholdet mellom religiøs identitet og relasjonene befolkningen hadde til krigsherrer som Dostum. Man må også vurdere hvordan angrepet passet inn som en del av en krigsherres identitetspolitikk. Den tidligere antakelsen om at Dostum eller en annen krigsherre spilte på folkets religiøse identitet i maktkampen, er med andre ord fortsatt relevant. Viktigheten av muslimsk identitet i Meymaneh kan delvis besvares ved å følge samme analyse: Den er viktig, men ikke viktigere enn lojalitet til krigsherren.

I et forsøk på å si noe om hvorvidt erfaringene fra Meymaneh kan være representative for andre deler av Afghanistan, kan Finn og Åges opplevelser være oppklarende. De har begge tjenestegjort både i Kabul og Meymaneh. På spørsmål om å plukke ut en identitet som er viktigere enn andre hos afghanerne, gir Finn følgende svar:

Finn: *Religion uten tvil. Fordi de har ingen annen (felles..) identitet. Du kan ikke si at du er afghaner ... nei jeg er ikke afghaner, jeg er pashtuner ... jeg er hazar ... jeg er tadsjik ... jeg er usbeker. Det er det dem er, de er ingen afghanere. Men sier du OK, religion - Islam – så har de en felles identitet.*

Som Finn sier er Afghanistan et land bestående av mange ulike etniske grupperinger som nødvendigvis ikke har sin opprinnelse innenfor dagens grenser. Mennesker identifiserer seg lettere med sitt etniske opphav enn med betegnelsen afghaner. Dette kan muligens også ha sammenheng med at den alternativ betydningen av benevnelsen afghaner er pashtuner. Slik sett kan spørsmålet om man er afghaner oppfattes som et spørsmål om man er pashtuner. De som ikke er pashtuner/afghaner synes å føle et behov for å markere sin egen etniske identitet. Finn mener at religiøs identitet er mer fremtredende og samlende. Han sitter med en bestemt oppfatning av at det å være religiøs er viktig å kommunisere i møtet med andre mennesker. Finn sier videre:

Finn: *Forteller du at religion ikke akkurat betyr så mye for meg – så da vil du jo tape ansikt fordi religion er veldig viktig. Det er faktisk bedre å være kristen – veldig god ... godtroende kristen enn å være ikke troende. Men da må du selvfølgelig kunne litt om din egen religiøse bakgrunn da, med profet osv. For de ... stort sett de fleste av de litt voksne kara dem vet jo om ... profeter som ... Johannes, Markus og Lukas... og Jesus som også er en profet for dem. De kan jo lekse si de gutta der. Så da må du i utgangspunktet vite litt om det. Og kan du ikke svare noe særlig på det så anser de deg som en ikke vitende dust som kan ingenting – for dette er veldig viktig for dem.*

Åge svarer også at religion står sterkt på spørsmål om hvor viktig den religiøse identiteten er, men er mer i tvil enn Finn om hvor dypt alle identifiserte seg med Islam. Det kan virke som han er litt usikker på religionens betydning.

Åge: *Slik jeg opplevde det.. er kanskje å skjære alle over en kam. At det var veldig ... i større grad enn Norge liksom. For her er det så allment akseptert at folk tror på ulike ting eller ikke tror på noen ting, men der nede er det ganske gjengs at man er muslim og at man gjennomfører ritualer i henhold til muslimsk lov eller Islam. At der nede var det ... ovenfor hverandre var alle rettroende og mange er jo det og. Men også at mange var ... at noen jeg*

møtte var ikke så himla nøye på å be fem ganger om dagen. Var det flere ... hadde vi med oss flere tolker samtidig og en skulle be, så skulle plutselig den andre be også. Men var vi alene så hadde de ikke det på flere dager. Sånn sett tror jeg at den religiøse identiteten står veldig sterkt i Afghanistan generelt. I hvert fall i Kabul og Meymaneh. Det var flere av tolkene som lurte i seg litt kjøtt i messa, så det var litt sånn ... og tolker som smakte på en dram i ny og ne.

Åge gir her klart uttrykk for at han er i tvil om hvor dyp den muslimske identiteten er hos enkelte afghanere. Han tror den religiøse identiteten står veldig sterkt, samtidig har han konkrete eksempler på at afghanere tok lett på hva som var *halal* og *haram*. Likevel virket det som om det var viktig å vise sin muslimske identitet i møter med andre muslimer.

Etnisk tilhørighet virker også å ha betydning, og blir hurtig fremmet i møter med norske soldater. De presenterer seg ikke som afghanere, men som pashtunere, hazaraer eller tadsjikere. Finn opplever at dette er noe som står sentralt i livet deres, ikke bare i møter med utlendinger:

Finn: Ikke sant for eksempel en ... for å kalle det en fellesbetegnelse afghaner, som ikke er "riktig" å bruke, så skjønner ikke han hvorfor i all verden ikke han kan krysse grensa over til Usbekistan. Han er jo usbeker. Han har jo familie på andre siden av elven der. Det er jo ingen hinder utenom elva som hindrer han. Men han er jo usbeker, bare at han bor i Afghanistan.

Flesteparten av våre respondenter nevner viktigheten av religiøs og etnisk identitet i Meymaneh og Kabul. Det kan virke som om begge identitetene kan manipuleres og benyttes av maktpersoner, både på lokalt og sentralt plan, i følge med maktkamp. Således kan det være vanskelig å se hva som er befolkningens rene identiteter og hva som skapes som deler av identitetspolitikk.

5.2 Tolken kjøper kamera

Opptøyene i Meymaneh kunne like gjerne vært brukt til å se nærmere på æresbegrepet og betydningen av ære. Nettopp ære har blitt fremhevet som en årsak til sinnet blant muslimene i Meymaneh. Diskursen ære - religion kunne derfor ha blitt interessant. I tilfellet Meymaneh er det også sannsynlig at ære knyttet til religion er særlig sterk. Angrep mot det hellige, det eneste man har, må som tidligere nevnt hevnes. Vi har likevel valgt å bruke opptøyene i

Meymaneh til å belyse begrepet identitet, for gjennom det å få frem forståelsen for at identitet kan benyttes aktivt for å realiseres politiske målsettinger. Dette var en prioritering som ble gjort for å se på forholdet mellom makt, religion og etnisitet i Afghanistan. I dette kapitlet vil vi i stedet bruke en erfaring gjort av den norske soldaten Rolf under hans tjeneste i Afghanistan. Historien benyttes til å se nærmere på æresbegrepet, uten å knytte det direkte opp til religiøs tilhørighet.

Hendelsen som fikk Rolf til å reflektere over afghanernes forhold til ære var da en av nordmennenes afghanske tolker fikk i oppdrag å kjøpe et fotoapparat i Kabul. Tolken hadde fått nøye instruksjoner – det var et helt spesielt kamera han skulle kjøpe. Han ble utstedt med penger og gikk deretter til en lokal butikk hvor en av hans kamerater jobbet. Etter handelen kom han tilbake til leiren og fortalte at han hadde kjøpt kameraet, men også at han hadde fått prutet ned prisen. Kameraten i butikken hadde fortalt at kameraet egentlig ikke var noe særlig, og at et annet, billigere kamera hadde vært et bedre kjøp. Derfor hadde han fått ta med seg flere andre kameraer tilbake, slik at soldatene kunne teste disse og finne det de likte best. Pengene som var til overs ble levert tilbake, ned til hver cent. For en afghansk mann, som i utgangspunktet hadde liten økonomisk frihet, kunne det være fristende å tjene litt ekstra ved å putte pengene i egen lomme. Nordmennene hadde ikke hatt mulighet til å undersøke kameraets reelle pris. Rolf mener at dette, og andre tilfeller hvor afghanere har kommet løpende etter soldater som har glemt igjen gjenstander eller mistet penger, viser en særskilt æresfølelse blant afghanske menn.

Refleksjonen Rolf har gjort om æresfølelsen har utgangspunkt i hans egen oppfatning om hva ære er. Frihet og sannhet kan være to ord som dekker det Rolf fremhever som ærlighet i denne sammenheng. Sannhet som å være åpen og frihet som å ta vare på og ikke misbruke tillit. Frihet som den afghanske tolken fikk til å ta med seg penger og kjøpe fotoapparatet. En frihet tolken brukte godt og kom fra det, i følge Rolf, med æren i behold. Ære er altså noe som blir til mellom person og omgivelser. Dette vil da fordre at person og omgivelser har noe av de samme normene for ære og hva som er ærbart. Eller kanskje viktigere – hva er skamfullt? Finnes det en felles kodeks som definerer ære? Det er naturlig å tenke at Rolf og tolken har ulike verdier knyttet til ære. Det er likevel klart at noen normer må være like og anerkjent av begge, etter som begge hadde tilnærmet lik oppfattelse av hva som var ærefult å gjøre. Tolken hadde trolig en klar forståelse av hva som var forventet av ham. Frykt for å tape ære kan da ha drevet ham til å utføre oppdraget feilfritt, selv om det var gode økonomiske grunner for å handle annerledes.

I følge Bourdieus (1966:217) analyse er ære en hjørnestein i det kabylske samfunnets verdisystem. En mann speiler seg i omgivelsene for å bli hel. Som beskrevet er det den uopløselige forbindelsen mellom *nif* og *h'urma* som utgjør begrepet ære. Samfunnet i Kabylia er patrilineært, med definerte verdier eller helligdommer som mannen skal forsvare. Verdierne er beskrevet som hjem, kone og våpen (1966:219). Hjem og kone, knyttet til *h'urma* symboliserer det intime og private, mens våpen, knyttet til *nif* symboliserer det som kan utfordres. I dette samfunnet er utfordringer med på konstant å definere en persons ære. Kommer det en utfordring, som er ærefull i seg selv, er det om å gjøre å handle i henhold til regler definert av samfunnet. Bryter man disse kan det føre til tap av ære. Tar man ikke utfordringen kan det også føre til tap av ære. Handler man i henhold til forventningene vil æren opprettholdes eller styrkes. Utfordringen og handlingen blir evaluert av samfunnet.

Hvordan kan vi så med Bourdieu i tankene definere hva som er de hellige tingene for den afghanske tolken. Hva er *halal*, som han må forsvare og beskytte med sin ære? Utgangspunktet er at tolken oppfatter at noe virkelig er hellig. Ære vil først ha betydning når man mener at hellige ting eksisterer, og at disse er verdt å forsvare. En person som ikke holder noe hellig vil heller ikke ha behov for å forsvare seg. Bourdieu bruker ungkaren som et eksempel på en mann som kan tenkes å ikke ha noe hellig knyttet til sin personlige ære, og slik sett kan fremstå som uovervinnelig. Om vi tar utgangspunkt i at tolken lever i et afghansk, muslimsk samfunn som holder familiens verdier høyt, vil han kunne se på sin familie som hellige og dermed verdt å forsvare. Han vil i denne situasjonen forsvare familiens ære, og dermed egen ære ved å handle "riktig". "Riktig" vil kunne være linket til religionen, med dens sentrale plass i det afghanske samfunnet. Hva sier Islam at vil være riktig handling i denne situasjonen? Presset som ligger på tolken fra samfunnet, vil være avhengig av hvor klart eller diffust situasjonen står i forhold til Islam. I tillegg hvor godt befolkningen er lært opp i skriften og hvor godt denne skriften har vært lært i familien til tolken. I dette tilfellet handlet tolken resolutt og gjorde tilleggstjenester ut over det som var forventet av Rolf og avdelingen hans. Dette kan være et tegn på at tolken godt visste hva han måtte gjøre for å unngå tap av ære i denne situasjon. Samfunnets forventninger var klare og han ble ikke fristet til å ta pengene i egen lomme eller lyve litt om prisen. Samfunnet kan her defineres som lokalsamfunnet i Kabul og Rolf og avdelingen hans.

Så hva er det som er så viktig at tolken lot være å ta pengene som kunne gitt mat og klær til familien? I Kabylia er det som nevnt tilfeller hvor en persons selvfølelse, *nif*, utfordres. Å akseptere og håndtere dette er mer verdt enn livet i seg selv (Bourdieu 1966:204). Hvis vi

benytter Bourdieus begrepsapparat i denne situasjonen, kan vi anta at den afghanske tolken kan ha hatt strenge krav til egen atferd basert på selvfølelsen. Kravene kan ha utelukket å ta pengene til egen gevinst, og således tape utfordringen. At tolken også gikk ut over nordmennenes forventninger i forbindelse med anskaffelsen av kameraet kan være en indikator på dette. Han fikk vist hvem han var gjennom å yte ekstra og få en styrket selvfølelse tilbake.

Finn opplevde noe liknende under sin tjeneste i Afghanistan:

Finn: ... så for eksempel kom det en fyr på en motorsykkel en gang og spurte om han skulle fikse noe brus og brød til oss. Og da var vi jo forholdsvis stor styrke, så han ble sendt av gårde med åtti dollar. Det er jo en månedslønning det. Han kunne like gjerne ha stikki og ha blitt borte han, men dukka opp igjen. Det var ikke noe problem. Så det er en ære som virker for oss på en måte da.

I det kabylske samfunnet skal man ikke ta opp utfordringen fra personer som er under egen verdi eller uten ære, det de kaller en *amahbul*. Man skal kun akseptere en utfordring dersom man vurderer utfordreren til å være verdig til å komme med den (Bourdieu 1966:200). Dersom tolken hadde ansett Rolf som en skamløs person som brøt grensene for normal oppførsel, ville han i henhold til Bourdieu kunne avslå utfordringen. Begrunnelsen ville vært at Rolf ikke var inneforstått med spillereglene knyttet til ære. Å ta en utfordring fra en skamløs person vil medføre tap av ære for den som tar utfordringen. Det kan tenkes at tolken kjente Rolf godt og visste hva han stod for. En person som ikke hadde hatt den samme kjennskapen til Rolf ville kanskje ha vurdert situasjonen annerledes. Han kunne sett på Rolf som en uverdigg motstander og avslått utfordringen. På tilsvarende måte kan det forklares at lokale afghanere gav tilbake penger eller gjenstander som soldater hadde mistet, samt at motorsyklisten virkelig kjøpte brus og brød. De så det som en utfordring hvis spillereglene krevde gjengjeldelse. Dette kan det virke som om både soldater og afghanerne hadde en felles forståelse av. Som sagt betyr en utfordring i seg selv anerkjennelse. Man ser på den som utfordres som en likemann. Den som aksepterer utfordringen har på sin side vurdert utfordreren som verdig. I tilfeller hvor spillereglene ikke ble fulgt, kan det være at afghanere vurderte soldatene som skamløse og ikke verdig til å utfordre dem. Å stjele penger eller utnytte situasjoner til egen økonomisk gevinst vil da ikke føre til umiddelbar tap av ære.

Noe annet som kan ha hatt innvirkning på tolkens handlinger er det Bourdieu beskriver som verdisett å vurdere ære etter. I det kabylske samfunnet er det to sett med verdier for ære. Ett sett i forhold til likemenn og et sett i forhold til fremmede (Bourdieu 1966:228). Hvilke sett med verdier ære vurderes ut i fra avhenger derfor av hvem man står ovenfor. Relasjonen mellom tolken og Rolf kan i henhold til Bourdieu ha vært bestemmende for utfallet av utfordringen. I Kabylia ble for eksempel tyveri fordømt dersom man stjal fra egne. Tyveri fra fienden ble derimot ansett som en god handling. Handlinger som det å bedra, jukse med vekt på varer og bruke leiemordere ble heller ikke sett på som skamfullt - så lenge det ble gjort mot fremmede. En fremmed var en som man ikke hadde plikter til i forhold til ære. Med dette som bakgrunn kan det være at tolken vurderte Rolf som en av sine egne. Han måtte derfor forholde seg til verdiene som gjelder for likemenn. Hvis vi følger denne tankegangen er det mulig at afghanere som stjal eller vanskjøttet avtaler hadde en mer fiendtlig holdning til de norske soldatene. Dette kan således være en indikator for avdelingen i Meymaneh for hvordan deres anseelse var blant lokalbefolkningen.

Forsvar av ære kan i enkelte situasjoner bli viktigere enn liv og helse. I følge Bourdieu (1966:212) har dette sammenheng med frykten for hva samfunnet vil mene og si. En person som ikke hevner seg eller tar opp en opplagt utfordring opphører å eksistere for andre mennesker. Frykten for at dette skal skje gir handlekraft. Som Bourdieu sier: *"A man's honour is his own honour. In him, existence and honour are one. He who has lost his honour no longer exists"* (1966:212). Vi ser her en sammenheng med den sosiale dimensjonen, hvor et individ ser seg selv gjennom øynene til andre. Et individ har bruk for andre for sin eksistens siden bildet han har av seg selv er uatskillelig fra det som blir presentert til ham av andre. Kanskje er det en grunn til at opplevelsen av ære er sterkere i samfunn hvor mennesker lever tett på hverandre? Gjennom intensitet, intimitet og kontinuitet i et slikt samfunn kan den offentlige forståelsen bli dominerende i forhold til den personlige. I et vestlig, individualistisk samfunn vil trolig ikke den samme intimiteten og instinktet eksistere for hva samfunnet måtte mene.

Archetti (1984:55) er også opptatt av at menneskers rett til stolthet må godtas av omgivelsene. Han hevder at dette gjelder over hele verden og at ære som verdi oppstår i symbiosen mellom egen oppfattelse og samfunnets godkjennelse. Archetti har sett nærmere på norsk forståelse av ære, som han mener har en motpol i skyldfølelsen, som personen selv må bære inne i seg. I Sør-Amerika er det derimot skam som er det motsatte av ære. Skam er langt

mer offentlig, og er muligens også et begrep som kan benyttes for bedre å forstå æresproblematikken i Afghanistan.

Våre respondenter ble overrasket over hvilken styrke æresforståelsen hadde i et så hardt prøvet samfunn som det afghanske. Mange mennesker har lite annet enn sin tro og sin ære. I mangel av materielle goder blir disse verdiene desto viktigere og stadig prøvet, kontrollert og styrket av lokalsamfunnet. Eierskap til fysiske gjenstander blir da ikke så viktig som man først ville tro, ut i fra forholdene mange afghanere lever under.

5.3 Brød og melk i ørkenen

Sheberghan, Nord-Afghanistan, 2006

Det nordlige Afghanistan er preget av høye fjell, dype daler og et tilsynelatende flatt og øde ørkenlandskap. Gjennom tidene har området vært benyttet som ferdselsåre for blant annet silke, krydder og i de senere år også opium. I dette landskapet har Norge siden 2005 hatt hovedvekten av sine militære styrker i Afghanistan. Fra satsing i og rundt hovedstaden Kabul har aktiviteten flyttet seg til nordområdene – til Meymaneh i provinsen Faryab og til Mazar-e-Sharif (MeS) i provinsen Balkh.

Høsten 2006 er den norske soldaten Finn på vei tilbake til MeS etter avsluttet tjenesteoppdrag i Meymaneh. I et tilsynelatende flatt ørkenområde gjør Finn og resten av den norske patruljen holdt for å pusse våpen og spise lunsj. Mens de sitter i lunsjbasen dukker plutselig en afghansk nomade opp foran vognen til Finn. Han kommer rett bort for å oppnå kontakt med nordmennene. Det er ingen tolk med på patruljen, og med begrensede felles språkkunnskaper blir tegnspråk løsningen for å samtale. Nomaden er svært nysgjerrig og nokså ivrig, og oppleves som noe brysom. Finn og troppssjefen blir enige om å gi ham litt vann, kjeks og en sjokoladeplate i et forsøk på å bli kvitt ham. Gaven mottas med glede, og ganske riktig, nomaden forlater blid og fornøyd nordmennene og blir borte blant sanddynene. I det soldatene pakker sammen for å sette kursen videre mot MeS, oppdager Finn at nomaden er på vei tilbake til nordmennene, bærende på en kanne og noe som ser ut som brød. Nomaden er nå ledsaget av to gutter som Finn antar må være sønnene hans. For å unngå flere forstyrrelser forsøker Finn raskt å få utstyret i vognen og komme seg unna, men før han rekker dette er nomaden helt framme ved vognen og nærmest oppe på panseret. Dermed er det uunngåelig å ikke utsette patruljens avmarsj; Finn må i stedet bruke mer tid på afghaneren. Det viser seg at kannen nomaden bærer på er fylt med ca 10 liter geitemelk, og at han i tillegg har med seg 2-3 kilo brød. Dette ønsker han å gi tilbake for de små gavene han tidligere hadde fått. Finn

opplever dette som svært vanskelig. Han nekter derfor å ta i mot gavene. Han har god kjennskap til hvordan tilgangen på mat er hos nomadene og syntes det er moralsk problematisk å ta i mot maten som han vet at nomadens familie trenger langt mer enn ham selv. Den gavemilde nomaden tar imidlertid ikke i mot avslaget, sønnene peker og gestikulerer – dette er til deg, dette skal du ha. Nomaden bryter brødet opp i et stort aluminiumsfat som han har med seg, og spiser en bit for å vise at brødet både er godt og ufarlig. Finn tar også en bit av brødet, er fornøyd med det og synes at det får holde. Melken er han imidlertid veldig lite lysten på å forsøke. Han er redd for å få problemer med tarmene, bli syk og få diaré på vei tilbake til leiren. Samtidig forstår han at han må gjøre noe, så han ber en av de andre soldatene om å fylle opp geitemelk i en tom halvlitersflaske og ta med halvparten av brødet. Denne handlingen utløser en negativ reaksjon hos nomaden. Han blir svært fornærmet, snur ryggen til de norske soldatene og gir uttrykk for å være såret. Finn oppfatter det som om hans valg har ført til at nomaden har mistet æren, og bestemmer seg for å ta gavene med seg likevel. Brødet spiser han og de andre soldatene litt av, mens melken kvitter de seg bare med – ... *melken kunne vi jo ikke finne på å drikke.*

Finn hevder at han opplevde denne type gjestfrihet over alt hvor han beveget seg i Nord-Afghanistan. Vanligvis var afghanerne først ute med å tilby *chai*¹¹, frukt eller mat til norske soldater på oppdrag. Denne situasjonen ble imidlertid spesiell siden det var den norske soldaten som var først ute med å gi det som ble oppfattet som en gave.

Denne hendelsen nord i Afghanistan kan analyseres på forskjellige måter, som inkluderer både ære og gavebytteproblematikk. Vi velger å se på situasjonen som et tradisjonelt gavebytte, som grunnet de involvertes handlinger får konsekvenser for personenes ære. Mauss' argumentasjon kan da benyttes til å belyse forholdet nærmere, dog med et forbehold siden vi benytter maories begrepsapparat i vårt afghanske eksempel. Som tidligere nevnt må i følge Mauss (1995:29) et komplett gavebytte inneholde tre prosesser; å gi, å ta i mot og å gi tilbake. Mellom soldaten og nomaden er det klart at i alle fall de to første prosessene har funnet sted. Hva skjer så når soldaten nekter å akseptere nomadens gaver, og dermed forsøker å avslutte den ufullendte relasjonen? Det kan virke som om det eksisterer forskjellige oppfatninger av hva som egentlig ble igangsatt denne dagen i ørkenen i Sheberghan. Finn hadde, bevisst eller ubevisst, vært den som faktisk initierte det hele gjennom å gi nomaden gaver. Beveggrunnen var imidlertid ikke å søke å opprette vennskap, men var heller et forsøk på å bli kvitt en brysom besøkende. Nomaden hadde opplevd noe som for ham trolig var både uvant og tydeligvis svært gledelig - å motta gaver fra fremmede soldater. Finns

forsøk på å unngå ytterligere kontakt lyktes ikke - nomaden kom tilbake. Da hadde i realiteten utvekslingen kommet så langt at den var vanskelig å avslutte uten å gjennomføre gavebyttets tredje element – å gi tilbake. I følge Mauss (1995:26f) vil den opprinnelige *taongas hau* da urettmessig ligge hos nomaden, og kan skade ham, inntil han fullfører utvekslingen med en rettmessig *taonga*. Gaven hadde skapt en forpliktelse til sosial gjenytelse, som de facto hadde bundet både nomade og soldat. Det å nekte en person å få lov til og betale sin gjeld ved å fullføre gavebyttet vil derfor få konsekvenser. Finn fikk oppleve denne sammenhengen i form av det han beskriver som nomadens tap av ære.

Bourdieu (1966:204f) beskriver hvordan utveksling av gaver er nært knyttet nettopp til fenomenet ære i Kabylia. Han hevder også at et mislykket gavebytte kan gi konsekvenser for de involverte parter. Bourdieu ser på initiering av en gaveutveksling som en form for utfordring mot en persons ære. Han hevder at utvekslingen inneholder elementene utfordring, aksept og gjengjeldelse, og at disse gjøres gjeldende på lik måte som for andre utfordringer mot personers ære. Gaven er en utfordring som gjør heder på den personen den er adressert til. Gaven utfordrer personens *nif* – ære knyttet til selvfølelse og stolthet.

For å forsøke å forstå hendelsen i ørkenen velger vi å benytte Bourdieus begrepsapparat, dog med et forbehold med tanke på krysskulturell anvendbarhet. Å motta gaver fra fremmede soldater kan ha følt som en uvant anerkjennelse for nomaden, men samtidig som en utfordring til å vise hva han var laget av. Således ville det være viktig å gjengjelde gaven både raskt og i tilstrekkelig grad. Det er et prinsipp, hevder Bourdieu (1966:204), at i respekt for personen man interagerer med skal denne ha mulighet til å gjengjelde. Således må en utfordring, i form av en fornærmelse eller en gave, være tilpasset motparten. På denne måten iverksettes en form for kommunikasjon og dialog mellom partene. Han som har akseptert gaven har gjennom dette forpliktet seg til å delta i en serie med gaveutvekslinger. Han må deretter velge atferd for gjengjeldelsen. Her kan han velge å ikke besvare gaven, eller å besvare den med en helt lik gave. Dette vil indikere en avslutning på gaveutvekslingen. Utvekslingen kan fortsette så lenge som gjengjeldelsen blir gjort med en stadig mer verdifull gave (Bourdieu 1966:206).

Hva så når en av partene, som i vårt tilfelle den norske soldaten Finn, velger å ikke akseptere en gave fra motparten? Bourdieu (1966:206) beskriver en slik atferd som *elbahadla*. Dersom man misbruker sin overlegenhet til først å komme med en utfordring i form av en gave, for deretter å nekte å ta i mot gjengjeldelsen, oppnår man *elbahadla* – vanære. Selv om man ved handlingen nedkjemper motstanderen vil det ikke på noen måte være ærerikt.

Soldatens avgjørelse om å nekte å ta i mot brød og melk, uansett om det er av sanitære og moralske årsaker, gjør at han ubevisst understreker forskjellen i status mellom seg selv og nomaden. For afghaneren kunne dette oppleves som om Finn ikke følte at gaven var god nok til å kunne aksepteres. I følge Bourdieu oppnår Finn, samtidig som han fornærmer motparten, å klassifisere seg selv som æreløs.

Hvorfor valgte så Finn å avslå nomadens gave? Han hevder selv at han gjorde det av moralske grunner:

Finn: ... jeg i utgangspunktet anså at familien hans trengte dette mer enn det jeg gjorde. Det hadde han (nomaden) ingen forståelse for.

De norske soldatene i Afghanistan har i spesifikk utdanning i forkant av operasjonen, samt gjennom egne erfaringer i felten fått forståelse for hvor vanskelig livssituasjonen til afghanske familier er. Således kan Finns forklaring stemme godt overens med hans opplevde sannhet. Kan det imidlertid være andre årsaker til avslaget? Ved å kombinere Mauss' og Bourdieus begreper fra forskjellige kulturer kan vi driste oss til å komme med en forklaring, dog igjen med et krysskulturelt forbehold. Finn visste godt at nomadens gave var mer verdt for ham og familien enn Finns egen gave - litt sjokolade, kjeks og vann, var for ham selv. Han kunne når som helst skaffe tilsvarende goder, og visste at han ville få mer mat med en gang han kom tilbake til MeS. Således kunne nomadens gave oppleves som langt større enn Finns, og kunne i henhold til Mauss føre til at Finn kom til å stå i gjeld. En gave skaper alltid en forpliktelse for gjenytelse på et senere tidspunkt. Nettopp denne sosiale forventningen kan Finn ha opplevd som svært ubehagelig. Nomaden ville ved å gi en så fin gave ha noe på Finn - noe Finn ikke kunne få gitt tilbake med det første. Vi kan med Mauss hevde at *hau* inntil videre ville ligge hos Finn, inntil han hadde fullført utvekslingen med en rettmessig *taonga*. Først da ville i følge Bourdieu Finns *nif* være tilfredsstilt.

Hva så med Finns opplevelse av at nomaden tapte æren ved avslaget? Afghanerens oppførsel og kroppsspråk kan tyde på at han opplevde den norske soldatens handling som svært krenkende og nedverdiggende. Her kan det, i motsetning til i foregående case, hvor tolken kjøpte kamera, være snakk om mangel på felles oppfattelse av spillereglene for utfordringen som ble gitt. En gave som slett ikke var ment som en hedersbevisning, ble muligens sett som nettopp det. Vi oppfatter at utfallet ble skapt av nordmannens manglende forståelse av gavens

makt, kombinert med lav situasjonell *fingerspitzengefühl* og kjennskap til afghansk kultur. Det siste understrekes ved at avvisningen av gavene skjedde foran øynene på nomadens to sønner.

Fredrik Barth (1971) beskriver i sin artikkel *Role Dilemmas and Father-Son Dominance in Middle-Eastern Kinship Systems* det intrikate forholdet mellom far og sønn og hevder at dette forholdet er det mest dominerende i Midt-Østens slektssystemer (1971:86). Barth skildrer hvordan kontekstuelle faktorer påvirker familieforholdet og partenes interaksjon. I utgangspunktet er faren sønnens rollemodell, hvis ære han aldri kan tenkes å krenke uten at det vil få alvorlige konsekvenser. Basert på egne erfaringer antar vi at et liknende forhold også eksisterer mellom fedre og sønner i Afghanistan. Faren er også her familiens overhode, og den viktigste rollemodell og autoritetsbærer for sine sønner. I vårt tilfelle tar nomaden med seg sønnene for at de skal treffe soldatene han har fått gaver av. Sønnene kan således få bevitne hvordan faren gjengjelder gavene, besvarer utfordringen og viser seg som en ærerik mann. Avslaget og opplevelsen av at en ung, utenlandsk soldat, i sønnenes åsyn ikke vil ta i mot hans gaver, kan ha vært særlig vondt å akseptere. Nomaden kan ubevisst ha stilt seg i en situasjon som minner om det Barth (1971:91) beskriver at må unngås – tap av ære med dem man er familiært overhode for som vitner.

Kan Forsvarets retningslinjer og avdelingens prinsipper for utveksling av gaver ha vært en medvirkende årsak til Finns handlemønster? Når vi spør Finn om utveksling av gaver svarer han blant annet:

Finn: ... *I utgangspunktet ikke gi noen ting. Det er utgangspunktet - i hvert fall i tettsted og byer. For gir du til en der så har du et vepsebol rundt deg som skal ha. Så i utgangspunktet aldri gi noen ting. Men selvfølgelig unntak for å spre god stemning, men da må man velge tid og sted da...*”.

En annen soldat, Åge, sier følgende om gavebytter under sin tjenestegjøring:

Åge: *Vi hadde ”ikke noen gaver” policy. Vi ga noen gaver ... det hendte at vi ga noen bilder til politisjefen. Bilder er det kuleste de vet om tror jeg. Vi tok aldri i mot noen gaver i det hele tatt.*

I Forsvarssjefens direktiv for atferd ved internasjonal tjenestegjøring¹² gis det klare retningslinjer for hvordan soldater skal forholde seg til utveksling av gaver når de er i

internasjonal tjeneste. Direktivet sier: ”Det er tillatt å utveksle mindre gaver av ubetydelig verdi i samsvar med vanlige høflighetsnormer. Gaver eller andre ytelser skal ikke brukes for å påvirke beslutninger eller oppnå andre fordeler. Alle gaver og ytelser som er egnet til, eller av giver er ment, å påvirke mottakerens tjenestehandlinger eller som det ved reglement er forbudt å motta skal avslås...”.

Norske soldater har i henhold til direktivet lov til å gi bort små oppmerksomheter i utøvelsen av tjenesten. De har imidlertid ikke lov til å gi bort eller motta gaver som det ligger en intensjon bak, det vil si noe som i det hele tatt kan minne om ”smøring”. Det kan imidlertid virke som om norske militære avdelingers i sin policy for gaveutveksling har gått enda lengre enn Forsvarssjefen. Flere av våre intervjuobjekter beskriver hvorledes det i deres avdeling var bestemt at ingen gaver skulle gis bort eller tas i mot. Årsaken til denne bastante holdningen er i stor grad hensynet til soldatenes og lokalbefolkningens sikkerhet.

Et slikt standpunkt har både positive og negative effekter. Det vil være enklere å unngå store folkeansamlinger, som det lett blir når det ryktes at det deles ut gaver. Vi har selv opplevd hvordan rykter om besøkende med gaver i løpet av få minutter fylte opp et torg i en tilsynelatende tom afghansk landsby med flere hundre mennesker¹³. Ved å holde en streng linje unngår man også bruk av vold mellom de som higer etter en del av godene. Ut i fra en sikkerhetstankegang kan det således være fornuftig å avstå fra gaver. Likevel kan nettopp dette føre til andre former for problemer knyttet til sikkerheten. Dersom man velger å avstå fra å gi gaver, kan man samtidig miste nærkontakten med befolkningen. Flere av våre respondenter, blant annet Finn og Åge, nevner hvor lite kontakt de egentlig hadde med de lokale. Sammenlikningen gjøres gjerne med bakgrunn hvordan det var under operasjonene på Balkan, hvor personlig kjennskap til enkeltindivider i nærmiljøet var vanlig. Omgang med lokalbefolkningen kan være av stor viktighet for utøvelsen av operasjonene, og dermed for sikkerheten. Å avstå fra slike forbindelser kan føre til at man kan miste viktig informasjon, såkalt humint¹⁴. Ofte får man kjennskap til eller følelsen av trusler mot sikkerheten ved å omgås lokalbefolkningen. En viktig del av opprettelsen og vedlikeholdet av slike forbindelser kan være gaveutveksling.

Det kan altså virke som om norske soldater har en annen opplevelse av gaveutveksling i Afghanistan enn på Balkan. Årsakene til en eventuell annen holdning til gaver kan være mange, blant annet trusselnivå og operasjonskonsept. Risikoen for det norske personellet på bakken i Afghanistan er i snitt høyere enn det man for eksempel opplevde i Kosovo. I tillegg er operasjonene som gjennomføres ofte skarpere. Dette har nok ført til at kontakten med

afghanerne er mindre enn hva den var med for eksempel serbere og albanere i Kosovo. Samtidig har Forsvarets oppgraderte fokus på atferd i internasjonale operasjoner muligens gjort at man nå i større grad avstår fra å gi eller ta i mot gaver i situasjoner hvor det tidligere ville være aktuelt. Dette vil også kunne være tilfellet hvis man ser for seg en økt norsk militær deltakelse i operasjoner i Øst-Afrika.

6 Situasjonen i Øst-Afrika

De væpnede konfliktene i Øst-Afrika¹⁵ er mangeartede og inkluderer både opprør, borgerkriger og mellomstatlige kriger. Vi vil her kort beskrive bakgrunnen for noen av de mest aktuelle konfliktene. Alle har potensial for fremtidig norsk militær deltakelse.

6.1 Somalia

*”Me and my clan against the world;
Me and my family against my clan;
Me and my brother against my family;
Me against my brother”*

- Somalisk ordtak (Peterson 2000:1).

Somalia var opp gjennom kolonitiden under både britisk, fransk og italiensk styre, inntil landet fikk sin selvstendighet i 1960. Kort tid etter dette gjennomførte offiseren Siad Barre et militærkupp støttet av Sovjetunionen. Han styrte landet eneveldig fram til han selv i 1991 ble offer for nok et militærkupp. Dessverre ble ikke diktatorens fall starten på en demokratisk bevegelse i Somalia, men i stedet begynnelsen på en borgerkrig som har vart fram til i dag. FN forsterket i 1993 en amerikanskledet invasjonsstyrke med FN-mandat, og hadde en fredsbevarende rolle i Somalia fra 1993 til 1995. Også Norge deltok med ca 260 soldater i fredsstyrken¹⁶. Operasjonen blir omtalt som en av FNs mest mislykkede operasjoner noen gang. FNs fredsbevarende styrker ble dratt inn i kamphandlinger mellom forskjellige klaner og militser, med påfølgende tap på begge sider. Militæroperasjonen, som først ble møtt med glede og fredshåp hos lokalbefolkningen, ble etter hvert så upopulær og satt under så kraftige angrep at styrkene ble trukket ut. På mange måter eksemplifiserer forholdene som FN opplevde i Somalia de kulturelle utfordringene som møter fredsbevarende operasjoner etter årtusenskiftet (Duffey 2000:153)

Verdenssamfunnet overløt dermed landet i borgerkrigens vold. Somalia ble splittet opp i mange forskjellige regioner, hvor stadig rivalisering mellom ulike underklaner har bidratt til økt fragmentering og et opprettholdt konfliktnivå. Landets innfløkte klansystem gis da også i

hovedsak skylden for at man ikke klarer å få til varig fred. Etter tradisjonell oppfatning tilhører befolkningen i Somalia fem ulike hovedklaner; Darod, Dir, Issaq, Hawiye og Rahanweyn, med en rekke underklaner og flere hundre småklaner¹⁷. Forholdet mellom disse preges av stadig rivalisering og bruk av vold, og deres militsgrupper har sittet på den fysiske kontrollen i landets forskjellige regioner. Det er nødvendigvis ikke selve klansidentiteten som er basisen for konfliktene, men heller bevisst manipulering fra politiske ledere og krigsherrer som bidrar til å understreke og forverre motsetningene¹⁸. Klansidentiteten er således ikke statisk, men blir formet og bevisstgjort etter situasjonell kontekst og politiske ønsker.

En nasjonal overgangsregjering, *Transitional Federal Government* (TFG), med base i Baidoa, vest for hovedstaden Mogadishu, stod i 2006 sammen med sine allierte i Etiopia og USA bak offensiven mot *Union of Islamic Courts* (UIC), som i løpet av året hadde tatt kontroll over stadig større deler av det sørlige Somalia, inkludert Mogadishu. Hovedstaden ble erobret og islamistene fordrevet, men etter dette har det vært stadige kamphandlinger mellom de forskjellige grupperingene, også i Somalias største by. Mens Etiopia støtter TFG, får UIC på sin side våpenleveranser fra Eritrea. Dette gjør at konflikten i Somalia på mange måter kan sees som en videreføring av konflikten mellom Etiopia og Eritrea - en slags *war by proxy*. USA har som en del av krigen mot terror ved flere anledninger gjennomført angrep i Somalia på jakt etter antatte Al Quaida ledere. Etter ønske fra FN har den Afrikanske Union (AU) levert en fredsbevarende styrke til Somalia, men inntil videre er det kun Uganda og Burundi, i tillegg til Etiopia, som bidrar med soldater. Per i dag mener eksperter at Somalia fremstår som verdens farligste land¹⁹, med en humanitær katastrofe som verdens hjelpeorganisasjoner ikke ser seg i stand til å løse²⁰.

Somaliere har et rykte for å være særlig fryktløse og fylt av mot (Peterson 2000:9ff). Dette ryktet har de utviklet fra folket først ble nevnt i det 14. århundre. Særlig har deres forsvar av selvstendigheten, deres tro på Allah og på familietilhørighet gjort inntrykk. Æren ble forsvart gjennom å trekke styrke fra blodslinjene. Egentlig burde Somalia vært blant et fåtall afrikanske stater som skulle holdt seg unna konflikter. Før europeerne kom til området utgjorde somalisk befolket område den største og mest forente "nasjon" i Afrika. Befolkningen dekket store deler av det som i dag kalles Afrikas horn, således også det vi i denne oppgaven kaller Øst-Afrika. De snakket samme språk og hadde samme sunnimuslimske tro. De var kun delt etter klanstilhørighet, men falt offer for kolonistenes summarisk grensesetting og landdeling under Berlinkonferansen i 1884-85. Etter det har historien om Somalia vært preget av vold og krig.

Dersom man skal beskrive situasjonen i Somalia kan det på mange måter høres ut som om man skildrer Afghanistan. Begge land har hatt langvarige interne konflikter og har en befolkning som opplever krig, ikke fred, som det sosiale. I både Somalia og Afghanistan er Islam felles trosgrunnlag for de aller fleste beboerne. I begge land overtok fundamentalistiske muslimske grupperingen styringen, for deretter å bli styrtet av en opposisjon støttet av en internasjonal militær koalisjon. Konflikt mellom ulike befolkningsgrupperinger og klansystemer preger landene. Begge steder har politiske ledere benyttet motsetninger mellom klaner til manipulasjon og til å fremme egne maktønsker²¹. Intense bånd eksisterer mellom klanenes medlemmer. Eksempelvis vil særskilte hevngrupper tre i kraft avhengig av situasjon og involverte parter. Deres eksistens og en klar forståelse av spillereglene i klansamfunnet kan imidlertid også i seg selv virke konfliktdempende. Tradisjonelt har også klanenes eldre fungert som meklere og konfliktløserne. Således kan man i begge land se klanssamfunnet som både en konfliktskapende og konfliktreduserende struktur.

Mens Afghanistan har et stort internasjonalt nærvær er det i Somalia i dag liten eller ingen interesse for tilstedeværelse blant verdens stater. Generalsekretærens spesialrepresentant i Somalia, Ahmedou Ould Abdallah, beskrev i et møte i Sikkerhetsrådet 20. mars i år behovet for økt FN-nærvær i landet²². Abdallah karakteriserte Somalia som en fange av fortiden som aldri har blitt tilgitt for voldshandlingene mot det internasjonale samfunnet på 1990-tallet. Verdens nasjoner oppfattes fremdeles som svært nølende i forhold til å bistå til en fredelig utvikling. I tiden fremover opplever spesialrepresentanten det som svært viktig at verdenssamfunnet er til stede for å beskytte ofrene for væpnet konflikt, menneskerettighetsbrudd, tørke og sult. FNs sekretariat har blitt bedt om å vurdere muligheten for en fredsbevarende operasjon i Somalia, men inntil videre lar resultatene vente på seg. Dersom verdens nasjoner bestemmer seg for å sette inn en fredsbevarende styrke i FN-regi i Somalia, vil norsk militær deltakelse kunne være meget aktuell.

6.2 Etiopia og Eritrea

Den mellomstatlige, væpnede konflikten mellom Etiopia og Eritrea krevde mellom 1998 og 2000 80.000 menneskeliv. Konflikten bunner i uenigheten om grenselinjen mellom de to statene, samt et lite fjellområde, og er enda ikke løst. Mens Etiopia er en av verdens eldste nasjoner, var Eritrea i kolonitiden italiensk kontrollert. Etter 2. verdenskrig ble Eritrea et protektorat under FN-flagg og senere en del av en føderasjon med Etiopia. I 1961 ble Eritrea

annektert av keiser Haile Selassie som Etiopias 14. provins. Anneksjonen førte til 30 års krigføring mellom separatistbevegelser og de etiopiske makthaverne.

Et av resultatene av den etiopiske opprørbevegelsen EPDRMs maktovertakelse i Etiopia i 1991 var at ble forholdene ble lagt til rette for Eritreas frigjøring i 1993. Samarbeidsklimaet mellom statene var godt de første årene, men ble deretter gradvis dårligere i takt med Eritreas ønsker om å markere sin uavhengighet. I mai 1998 begynte en 3-årig krig mellom statene da eritreiske militære styrker rykket inn i området rundt den etiopisk kontrollerte landsbyen Badme, i grenseområdet som hele tiden har stått sentralt i konflikten. Konflikten har blant annet sitt utspring i kontroll over landområder som dels er velegnet for jordbruk, dels regnes som potensielt mineralrike. En annen mulig årsak er Etiopias ønske om adgang til havet gjennom havnebyen Assab, og dermed også tilgang til antatte naturressurser utenfor kysten. Først da Eritrea sa seg villige til å trekke sine styrker ut av de omstridte grenseområdene, inngikk de to landene en fredsavtale i Alger i juni 2000. En FN-styrke, *United Nations Mission in Ethiopia and Eritrea* (UNMEE), patruljerer nå en 25 kilometer bred buffersone på eritreisk side av grensen. Konflikten mellom statene har siden fredsavtalen gradvis forverret seg, blant annet gjennom mislykkede forsøk på å avklare grenselinjen. Eritreisk begrensning av FNs handlefrihet og troppebidrag har også virket negativt. Det har vært flere eksempler på at den demilitariserte FN-sonen ikke aksepteres av partene. Begge sider fortsetter oppbyggingen av militære enheter innenfor den demilitariserte sonen og dens tilstøtende områder²³. Eritreas blokade av drivstofflevering til UNMEE, den påfølgende eritreiske treneringen av UNMEEs relokalisering til Etiopia, samt FNs fordømmelse av systematiske eritreiske brudd på FNs resolusjoner er blant de senere forhold som viser usikkerheten og begrensningene knyttet til den fredsbevarende operasjonen²⁴. Konflikten mellom Etiopia og Eritrea skiller seg fra konfliktene i Afghanistan og Somalia ved å være mellomstatlig. Mens religion har stått sentralt i de to førstnevnte blir religiøs overbevisning sjelden beskrevet som årsak når det gjelder Etiopia og Eritrea. På mange måter kan konflikten oppfattes som en klassisk interessekonflikt hvor nasjonalisme og, etter statsdelingen, kamp om landområder, har vært stridens kjerne.

6.3 Sudan

Sudan har etter selvstendigheten i 1956 vært et av de mest konfliktherjede landene i Øst-Afrika (Kjølborg 2006). Ikke bare den stadig aktuelle Darfur konflikten, men også en over 40 år gammel nord-sør konflikt, samt en mengde lokale konflikter, har brutt freden i det østafrikanske landet. Sudan var blant de aller første afrikanske stater som opplevde at

grupperinger i samfunnet forsøkte å bryte med en etnisk afrikansk regjering med liten legitimitet. Militære og sivile makthavere avløste hverandre gjennom den kalde krigens tidsalder, men ingen av disse klarte å få bukt med landets økonomiske problemer, eller fant en løsning på de forskjellige konfliktene. Allerede i 1971 hadde mer enn en halv million mennesker dødd, kun som en følge av borgerkrigen mellom nord og sør. De aller fleste av disse var sivile sørsudanere. En midlertidig fredsløsning i 1972 med en grad av selvstyre for Sør-Sudan varte til 1983, da sharialovgivning ble innført for hele landet og selvstyret oppløst. På ny ble landet kastet ut i borgerkrig, med overgrep på begge sider av fronten. Amnesty International har kalt sudanske myndigheters krigføring for "... en ny æra av brudd på menneskerettighetene, med en spennvidde og skala av misbruk som ikke før var sett i Sudans historie"²⁵ (Geldenhuis 2005:38). På slutten av 1990-tallet hadde mer enn 1 million sudanere mistet livet som et resultat av borgerkrigen og påfølgende sult og hungersnød (Lundestad 2004:127). Rundt årtusenskiftet opplevde både nord og sør borgerkrigen som fastlåst, og gjennom internasjonalt engasjement var det etter hvert mulig å få partene til forhandlingsbordet i 2002. Etter 3 års forhandlinger undertegnet partene en omfattende fredsavtale i januar 2005. FN sendte fredsbevarende styrker til Sør-Sudan, hvor de støtter partene, hjelper til med avvæpning og stabilisering av regionen. Allerede hadde imidlertid det internasjonale samfunnets fokus skiftet over til det FN har kalt "verdens verste humanitære katastrofe" - i Darfurregionen vest i Sudan.

Fredsforhandlingene mellom nord og sør var trolig en medvirkende årsak til at stridigheter brøt ut i Darfur på nyåret 2003. Opprørere mente seg forbigått i fordelingen av olje- og gassressurser, og uttrykte en følelse av politisk marginalisering. Khartoum reagerte med militære maktmidler, og valgte, i tillegg til å sette inn *Sudanese Armed Forces* (SAF), å gi sin støtte til *Janjaweed*-militsen. Disse har vært ansvarlig for brutalitet og grusomheter rettet mot den fastboende befolkningen i Darfur, hvor mange har blitt drept eller tvunget på flukt²⁶. Store strømmer av flyktninger har krysset grensene til nabolandene Tsjad og Den sentralafrikanske republikk eller samlet seg i enorme flyktningleire i utkanten av byene i regionen. Situasjonen har av en rekke internasjonale aktører blitt beskrevet som et folkemord. Interessekonflikten mellom sudanere i Darfur henger blant annet sammen med begrenset tilgang til ressurser. Nomader har som en følge av forørkningen i Nord-Sudan blitt drevet sørover på leting etter beitemark og vann. Disse endringene i trekkrute og beiteområder i sør har skapt konflikter med regionens bofaste jordbrukere.

I Darfur har det bare vært den afrikanske union (AU) som inntil nylig har hatt sudanske myndigheters velsignelse til å operere med fredsbevarende styrker (AMIS)²⁷. Styrken har vært

alt for liten, og har ikke hatt et tilstrekkelig mandat eller utrustning til å få kontroll over situasjonen. FN og AU har nå etablert en hybridoperasjon i Darfur (UN Security Council Resolution 1769, 31. juli 2007) med navnet *United Nations - African Union Mission in Darfur* (UNAMID). Stadig møtes imidlertid engasjementet med motstand fra Sudans regjering, en motstand som inntil videre har hindret norske og svenske styrker fra å delta i operasjonen. Mandatet gir heller ikke styrken mulighet til å avvæpne de stridende grupperingene. Styrken har imidlertid anledning til å bruke makt for å beskytte sivilbefolkningen og hjelpearbeidere, samt i selvforsvar. UNAMID fremstår i henhold til undergeneralsekretæren for fredsbevaring, Jean-Marie Guéhenno, som underdimensjonert for å fylle selv dette mandatet²⁸. Antall tropper, politi og logistisk støtte i operasjonsområdet er ikke nok til å yte beskyttelse for Darfurs sivilbefolkning i dagens fiendtlige miljø. Allerede er det klart at operasjonen, slik den fremstår, ikke vil være i stand til å møte de høye forventningene som eksisterer blant Darfurs sivile. På grunn av kampene mellom SAF og opprørerne er fremdeles storparten av Vest-Darfur utilgjengelig for bistand fra verdens hjelpeorganisasjoner. Undergeneralsekretæren beskriver dette som svært kritiske forhold og mangler. Han oppfatter det som særlig truende siden erfaringer fra fredsbevaring verden over, ikke minst fra Øst-Afrika, viser at tap av sivilbefolkningens støtte og tillit kan føre til en alvorlig svekkelse av operasjonen.

Allerede er flere norske soldater involvert i fredsbevarende operasjoner i Sudan. Norge stiller både militære observatører og stabsoffiserer til rådighet for FN i UNMIS. Flesteparten av disse tjenestegjør sør i landet, mens en del arbeider i tilknytning til operasjonens hovedkvarter i Khartoum.

Sammenliknet med Afghanistan har norske soldater i Sudan flere forskjellige konflikter å forholde seg til. Konfliktene er ikke klart definert som interne, men krysser også landegrensene, slik som til Tsjad og Uganda. I større grad enn i Afghanistan og Etiopia/Eritrea følger konfliktene det som oppfattes som etniske skillelinjer, særlig hva gjelder Darfur. Religion har vært en konfliktskaper mellom nord og sør. Islam er religionen i det nordlige Sudan, mens kristendom og animisme, samt noe Islam, preger de sydlige områdene. I Darfur, som i Afghanistan, er religion i utgangspunktet ikke en konfliktfaktor, da alle parter er muslimer. I forbindelse med fredsprosessen og innsetting av fredsbevarende styrker har imidlertid religiøs tro blitt gjort gjeldende. Sudanske myndigheters veto mot vestlige soldater har gjort Darfurs ørken til nok et område hvor religiøse forskjeller er gjort relevante.

6.4 Kenya

En annen aktuell konflikt i Øst-Afrika er den interne konflikten som igjen blusset opp i Kenya etter valget 27. desember 2007. Etter å ha vært utløst av beskyldninger om valgfusk ble volden stadig mer etnisk relatert, og kilder hevdet at voldsbølgen kan ha blitt planlagt allerede før valget i desember²⁹. Etnisk vold er imidlertid ikke noe nytt i kenyansk historie. Landet har en rekke etniske grupper, hvorav kikuyuene har sittet med makten siden selvstendigheten i 1963. I forbindelse med valg har det opp gjennom tiden vært stadig uro knyttet til etniske motsetninger. Denne gangen virker det som om lokale politiske ledere har fyrt opp under motsetningsforholdet. Kenyanske aviser har advart mot et etnisk blodbad og trukket paralleller til historier fra Rwanda, Sierra Leone og Somalia³⁰. FNs tidligere generalsekretær, Kofi Annan, har på vegne av AU tatt på seg en meklerrolle i konflikten, mens FNs nåværende generalsekretær, Ban Ki-Moon, også har hatt samtaler med begge parters ledere. Begge vektlegger behovet for genuin dialog for å hindre ytterligere antennelse av situasjonen langs etniske skillelinjer³¹.

28. februar 2008 underskrev partene en avtale om å avslutte konflikten og innlede et samarbeid som innebærer deling av makt i en koalisjonsregjering³². Det er imidlertid usikkert om avtalen vil innebære et opphør i den etnisk relaterte volden og føre til nasjonal forsoning og gjenoppbygging. Konflikten følger kjente linjer fra andre etniske konflikter i Afrika. I Kenya er imidlertid ikke konfliktlinjen nomade-fastboende relevant, slik som blant annet i Darfur. Sammenliknet med Afghanistan, Somalia, Sudan og Eritrea har Kenya vært i en svært positiv utvikling de senere år. Maktkamp mellom etniske grupperinger fikk imidlertid volden til å eksplodere i et land som etter afrikansk målestokk har blitt sett på som relativt demokratisk.

7 Erfaringer fra Øst-Afrika

7.1 Dilemma på grensen

I dette kapittelet har vi valgt å ta med en fortelling om relasjonen mellom nordmannen Knut og en egyptisk major han tjenestegjorde sammen med i Sør-Sudan. I tillegg til å beskrive et møte mellom mennesker er også historien et eksempel på et møte mellom forskjellige identiteter, hvor religion og profesjon står i mot hverandre. Identitetsmøtet vi her beskriver kunne i verste fall fått konsekvenser for liv og helse. Egypt ikke er med i vår definisjon av Øst-Afrika. Likevel mener vi historien godt illustrerer hvordan norske soldater kan oppleve

møter både med andre militære og lokalbefolkning i Øst-Afrika. At den involverte offiseren kommer fra Egypt har mindre å si. Det som vi anser som viktig er offiserens personlige konflikt knyttet til identitet og forventninger, samt hans tanker om å bruke muslimske samfunn i Sør-Sudan til å imøtekomme disse forventningene. Senere i kapitlet sammenlikner vi offiserens oppfattelse av forventninger knyttet til angrep mot Islam med hvordan befolkningen i Meymaneh opplevde det samme i sitt miljø. Forventningene i Meymaneh ledet til et annet resultat enn det egypteren i Sør-Sudan kom frem til. Hvorfor valgte de ulikt?

Nimule, Sør-Sudan, august 2006.

På grensen mellom Sudan og Uganda ligger landsbyen Nimule, en garnisonsby hvor *Sudanese People's Liberation Army* (SPLA) har styrkeansamlinger. Den norske militære FN-observatøren Knut er sammen med et par andre europeiske, noen asiatiske og to egyptiske FN-observatører på "long range patrol" til Nimule. Patruljen tilhører FNs "team site" i Torit og er del av FNs fredsbevarende operasjon i Sør-Sudan (UNMIS). Knut ankom Torit for en måned siden, og har etter hvert kommet inn i de daglige rutinene som observatør. Oppdraget til Nimule er imidlertid nytt for Knut. Til tross for lang erfaring fra internasjonal tjeneste på Balkan og i Afghanistan har han sett fram til oppdraget med spenning. Knut, som selv er personlig kristen, har gjennom tiden i Torit fått en viss kjennskap til kollegaene på patruljen. Han vet blant annet at begge de egyptiske offiserene er strengt troende muslimer. Dette har han blant annet vært vitne til gjennom nattlige bønneritualer i deres felles telt, samt annen religiøs aktivitet under utførelsen av tjenesten. Knut har i måneden som har gått vært blant de ivrigste i jobben i Torit, og har blitt lagt merke til ved at han tar på seg oppdrag som andre militære observatører kvier seg for.

Patruljen til Nimule er under ledelse av en egyptisk oberstløytnant, mens Knut og de andre observatørene er vanlige patruljemedlemmer. Kvelden etter ankomst til Nimule blir Knut, en nederlandsk kaptein og en egyptisk major sittende og samtale om krig og fred, kultur og egenart. Skyggene blir lengre; til slutt kan ikke engang konturene av observatørkollegene skilles fra den afrikanske natten - kun stemmene bryter nattemørket. Egypteren kommer inn på sin posisjon i det muslimske trossamfunnet i hjemlandet. Han forteller om sin egen høye stilling i moskeen hjemme, samt om det å være muslimsk offiser. Han legger også ut om sin spesielle posisjon i det egyptiske forsvaret, hvor han har fått bestemte jobber, privilegerte posisjoner og særskilt gunst som belønning for "spesielle operasjoner". Knut hører av nederlenderens kremting og småhosting at han synes samtalen begynner å bli noe ubehagelig.

Egypteren forteller videre at han ble sjokkert over å se Knut sitte med Bibelen i fanget en dag i leiren. Han hadde aldri sett at en som kalte seg kristen faktisk leste i Bibelen. Dette hadde gitt ham økt respekt for Knut. Så kommer han inn på Norge, og legger frem at han kjenner godt til Norges holdninger til muslimer og til tegningene som Norge har publisert av Profeten. Han innrømmer å ha brukt mye tid på å tenke gjennom hva som var forventet av ham som troende muslim i forhold til denne handlingen, som han oppfattet som hånlig og ærekrenkende. Særlig hadde han tenkt over dette siden han måtte jobbe i nær kontakt med en person fra Norge. I den forbindelse hadde han vurdert om det var hans plikt overfor det muslimske samfunnet å iverksette tiltak mot Knut som norsk offiser. Blant annet hadde han overveid å reise på patrulje med Knut til et av de sterke muslimske miljøene i området. Der ville han fortelle de lokale hvor Knut kom fra og hva hans nasjon hadde gjort, for deretter å overlate ham til skjebnen.

I mørket farer tankene gjennom Knut, om tidligere patruljer de sammen har hatt i muslimske områder, om kritiske situasjoner og om det muslimske nabolaget de befinner seg i akkurat nå. Egypteren forteller så at han i sitt interne oppgjør hadde kommet fram til at uavhengig av Norges angrep mot profeten var Knut faktisk en bra mann, og at han ikke ville ham noe vondt. Særlig var det Knuts vilje til å ta vanskelige og farlige oppdrag, for eksempel patruljer til områder kontrollert av ugandiske *Lord's Resistance Army (LRA) / Equatoria Defence Force (EDF)*, samt hans åpne gudstro som hadde overbevist ham. Han sa at han nå så på Knut som en krigerkollega, og at han hadde bestemt seg for at han skulle stå ved Knuts side uansett hvilke vanskeligheter de måtte komme opp i. Dette ville han gjøre på tross av det han kalte "nasjonen Norges uttrykte holdning til hans muslimske liv og tro".

Resten av perioden Knut og egypteren arbeidet sammen var det aldri problemer med samarbeidet, og varme omfavnelser ble utvekslet da de skiltes for godt.

I denne historien kan det se ut som om den egyptiske majoren opplever en identitetskonflikt, hvor religion og profesjon står mot hverandre. I analysen av denne identitetskonflikten kan Eriksens (1997:39) teori om identitet som interessefelleskap gi dypere mening. Teorien forklarer også hvorfor noen identiteter kan veie tyngre enn andre, som i dette tilfellet, profesjonsidentitet fremfor religiøs identitet. I følge Eriksen er det ikke slik at identitetene ligger utenpå hverandre på en enkel måte, slik som i konsentriske sirkler. Identiteter er derimot overlappende. Knut og egypteren hadde en felles yrkesidentitet, selv om de kom fra vidt forskjellige samfunn og deler av verden. De tilhørte hver for seg felleskap som den andre ikke var inkludert i, samtidig som de gjennom offisersyrket begge følte en tilhørighet til hverandre. Mennesker deltar altså i mange ulike typer av gruppefelleskap og de

ulike identitetene blir aktivert i forskjellige situasjoner. Noen gruppefelleskap er likevel viktigere enn andre. For den egyptiske majoren kom i dette tilfellet offisers- eller krigeridentitet tydeligvis fremfor det muslimske fellesskapet. I følge Eriksen vil den viktigste identiteten være den vi har investert mest i, og derfor forventer å få mest igjen fra. Egypteren hadde slik sett investert mye i sin profesjon som offiser, samt i relasjonen med Knut gjennom arbeidet og dagliglivet som FN-observatør. Eriksen (1997:41) hevder at felles identitet alltid blir relevant når medlemmene av en kategori opplever at de har felles interesse i en sak. Samtidig har egypteren brukt mye tid på sin religion gjennom familien og sin posisjon i moskeen i hjemlandet. Han uttaler tydelig hvor viktig Islam er for ham, men i dette tilfellet ble likevel lojaliteten til offiserskollegaen Knut sterkere enn forventningene han følte for religiøst forsvar.

Utfallet av denne historien har trolig flere årsaker enn at religiøs identitet var mindre viktig enn profesjonsidentitet. Egypteren poengterte at det var Knut som person og hans åpne gudstro som til slutt overbeviste ham. Egypteren opplevde ikke at Knut hadde en sterk identifisering mot den ”muslimskfiendtlige” norske staten. Av denne grunn var det trolig vanskelig å se på ham som en direkte representant for de ærekrenkende handlingene. I tillegg viste Knut seg som en troende, og ikke som en overfladisk og gudløs person. Dette gjorde at nordmannen og egypteren fikk enda et identitetsfellesskap. Dermed ble det enda vanskeligere for egypteren å se på Knut som en av ”de andre”.

Charles Taylors (1997) teori om anerkjennelse av identitet kan også være relevant i denne settingen. Han hevder som tidligere beskrevet at en person eller en gruppe kan bli skadelidende ved at mennesker eller samfunn speiler tilbake et begrenset, fornedret eller foraktelig bilde av dem selv. Taylor viser at mangel på anerkjennelse kan skape sinne og være en form for undertrykkelse i seg selv. Knut demonstrerte tydelig at han anerkjente både egypteren og hans islamske tro. Dette gjorde han blant annet ved å selv vise sin tro – ved å lese i Bibelen, samt ved å ta på seg vanskelige og farlige oppdrag på vegne av gruppen de begge tilhørte – *team site* Torit. Knut markerte med dette sin sterke tilhørighet til gruppen. Således kan hans identifisering med gruppen av internasjonale observatører ha blitt opplevd som sterkere enn hans identifisering med nasjonen Norge. En gjensidig anerkjennelse basert på religion og profesjonsidentitet kan også være en årsak til vennskapet som senere utviklet seg dem i mellom.

Hva hvis vi forsøker å sammenlikne reaksjonen til egypteren i Nimule med Afghanistan og opptøyene til befolkningen i Meymaneh? Vi har beskrevet identitetspolitikk

og manipulasjon fra mektige krigsherrer som mulige årsaker til angrepet mot nordmennene i Meymaneh. Samtidig åpnet vår respondent Håkon for at forsvar av religiøs identitet også kunne være en mulig beveggrunn. Vi har således to forskjellige reaksjoner, vennskap og vold, på det som begge steder ble oppfattet som norsk bespottelse av profeten. Det er imidlertid viktig å merke seg at det også er nivåforskjeller mellom de forskjellige historiene. I Sudan stod konflikten mellom enkeltindivider, mens den i Meymaneh var på gruppenivå. Dynamikk knyttet til gruppeprosesser kan således ha påvirket utfallet i langt sterkere grad i Afghanistan enn i Sudan.

For å komme nærmere et svar på hvorfor folket i Meymaneh og egypteren reagerte forskjellig på fornærmelsen vil det være nødvendig å se mer inngående på anerkjennelse og selve ærekrenkelsen. Nærmere bestemt hvordan de involverte opplevde karikaturtegningene som et angrep på deres muslimske identitet.

Som tidligere nevnt er det i henhold til Bourdieu (1966:208) samfunnet som bedømmer alvorligheten av en utfordring eller fornærmelse. Det er også samfunnet som krever hva som skal til for å reparere skaden som er gjort. Frykt for å opphøre og eksistere for andre mennesker ved ikke å besvare utfordringen, gir vilje til å gjenopprette æren. Dette har sammenheng med den sosiale dimensjonen der et individ ser seg selv gjennom øynene til andre. Hvilke forventninger samfunnet, og dermed individene, hadde til handling blir da bestemmende for utfallet. Forventningene er igjen knyttet til verdiene eller helligdommene som en handling evalueres opp i mot eller ut i fra. I henhold til sunnimuslimsk tro er det forbudt å vise illustrasjoner av profeten. Befolkningen i Meymaneh tilhører denne trosretningen. I Egypt er nærmere 90 % av befolkningen sunnimuslim, mens de i Sudan utgjør ca 70 %. Om egypteren og hans familie eller lokalsamfunnet er sunnimuslimsk kommer ikke frem i denne fortellingen. Dersom så er tilfellet, kunne det religiøse utgangspunktet for opplevelsen av krenkelsen ha vært tilnærmet likt.

Vi tror imidlertid at fornærmelsen ligger dypere enn dette. Muligens er det mer avgjørende at det kristne og rike Norge oppleves å harselere med muslimsk levesett og tro. Krenkelsen blir en underkjennelse av alle muslimer, inkludert folket i Meymaneh og den egyptiske offiseren. I følge Charles Taylor (1997:225) fører en slik handling både til en følelse av undertrykkelse og til å skape sinne. I Sudan hadde Knut og egypteren allerede en relativt nær relasjon på individnivå. Egypteren kunne derfor benytte flere opplevelser til å definere nærmere om Knut var en av "oss" eller en av "de andre". I Meymaneh var som nevnt relasjonen på gruppenivå. Forbindelsen var på langt nær så tett som mellom offiserskollegaene

i UNMIS. Befolkningen hadde dermed færre muligheter til å benytte andre klassifikatorer enn nasjonalitet og religion. Den norskledede PRTen kan i denne situasjonen derfor ha blitt sett på som ”de andre” eller fremmede. Folket kunne derfor ta i bruk settet med verdier som i følge Bourdieu regulerer forholdet til fremmede. I Meymaneh både tillater og forventer verdiene bruk av vold som svar på fornærmelsen.

I Sør-Sudan så egypteren først og fremst Knut som offiser og troende og dermed som en av ”sine egne”. Andre muslimer, både enkeltindivider og grupperinger, kunne imidlertid tenkes å se på Knut som norsk og dermed en av ”de andre”. Da ville gjeldende verdier overfor fremmede i Sør-Sudan ha vært styrende for en eventuell reaksjon mot Knut. Egypterne opplevde verdiene som legitimerende for å ta livet av Knut ved å si at han ville ”forlate ham til skjebnen”. Det kan da være fristende å hevde at det er egypteren som gjør forskjellen i disse to fortellingene, ved at han ikke klarer å identifisere Knut som en del av nasjonen Norge. Knut var for mye av det egypteren selv representerte til at han kunne reagere mot ham.

7.2 Sannhet - den kostelige gaven

Høylandet i Eritrea, august 1991

Som første utlending får den norske magistergradsstudenten Lars sommeren 1991 lov til å komme inn i det frigjorte Eritrea. Som en del av utdannelsen har Lars valgt å gjennomføre feltarbeid i høylandet i Eritrea for å se på relasjonen mellom folket og fronten. Han vil undersøke ideologi, rekruttering, samarbeid og dynamikk mellom gruppene. For å gjøre dette har Lars tatt tilhold i Mai Weini, en liten landsby oppe i fjellene. Her får han gjennom flere år bo hos en lokal familie, helt frem til Eritreas formelle uavhengighet etter folkeavstemningen i 1993. Feltarbeidet er Lars’ første møte med Afrika, og samtidig lokalbefolkningens første møte med en ”hvit” mann fra Vesten.

Lars beskriver den største kulturelle utfordringen som det å miste det kjente, ikke det å møte det ukjente. Det vanskeligste var å tape familiariteten og relasjonene med den norske konteksten.

Lars: Den største forskjellen var sosialiteten, hvordan man tok vare på hverandre på landsbynivå når det var vanskeligheter. Du sulta, i min landsby var det bare en håndfull som døde. Det var ikke hungersnød, men sultperiode ... og hvor da jeg, som var en ekstra belastning for denne landsbyen, en utenforstående, og presumptivt rik i forhold til dem, likevel

ble inkludert i deres nettverk, i deres sosiale rom, og de ga, jeg hadde ikke noe mat jeg heller og sulta med dem, men da fikk jeg av deres avlinger, av deres rasjoner for at jeg skulle komme gjennom det. Hadde dette vært i Norge så hadde vi jo bare sparka ut den afrikaneren som kom og ba om mat hos oss, ikke sant? Der var jeg likevel 100 % inkludert, og det var en gjestfrihetskultur som er gjennomgripende i mange av disse landene, en inkluderingskultur. Det var kanskje den største forskjellen.

Opplevelsen kan på mange måter knyttes til det sosiale fenomenet utveksling av gaver. Som en fremmed i et nytt miljø hvor det eksisterer gjensidige gaveprosesser eller utveksling av goder kommer man i en spesiell relasjon til en ny kontekst. Ofte kan det være vanskelig å se disse prosessene klart med en gang man kommer inn i en ny setting. I stedet for å bidra så tar man; man tar kunnskap, bygger opp eller benytter kunnskap for å posisjonere seg selv. Således dreier det seg ikke bare om økonomi og materielle goder, men om sosiale relasjoner – om å etablere seg som fremmed i et lokalsamfunn. Lars hevder at han etter en viss tid i landsbyen forstod at han måtte begynne å gi tilbake. Som gjest i samfunnet, som en tilstedeværende, var det riktig å gi en kompensasjon for kaffen han drakk og maten han spiste. Han ble imidlertid aldri bedt om å bidra, til tross for at de visste at han, som en ”hvit” mann fra Europa, i forhold til dem var svært rik. Lars’ kompensasjon for mat og opphold behøvde imidlertid ikke å være av en økonomisk art, men kunne for eksempel være å bidra til å øke personers sosiale status eller vertslandsbyens anseelse. Dette ble gjort kun gjennom Lars’ blotte nærvær. Lars forteller at han særlig har opplevd denne sammenhengen mellom nærvær og gavebytte i politisk pressede og konfliktfylte kontekster, også under senere feltarbeid og valg i Øst-Afrika. Med et svært høyt, voldelig konfliktnivå, hvor også styresmaktene bidrar med fengslinger, drap og intimideringer, er i følge Lars et internasjonalt nærvær på bakken den beste gave man overhodet kan gi. Som internasjonale øyne og ører kan man i egenskap av seg selv virke konfliktdempende og være et sannhetsvitne til prosessen. Man kan også ta med seg informasjon om det man opplever og gjøre det synlig for beslutningstakere utenfor lokalsamfunnet. I etterkant av oppholdet i Eritrea føler Lars at det var nettopp dette som skjedde, selv om han ikke til fulle forstod det mens han var midt oppe i det. Hans nærvær ble en slags beskyttelse for landsbyen, men førte også til en regional statusheving. Lars var den eneste kaukasier som bodde i distriktet. Han hadde tilfeldigvis bosatt seg i nettopp denne landsbyen. Dette førte imidlertid til at landsbyen framstod som mer attraktiv; siden en hvit europeer hadde valgt å leve der måtte det være en god plass å bo. Innbyggerne skrøt av å ha en

”hvit” mann hos seg, mens andre landsbyer nærmest misunte dem Lars’ nærvær. Dette forholdet og påfølgende bokutgivelse førte til at Lars kunne gi noe han opplevde som signifikant tilbake til lokalsamfunnet. Han hadde brukt dagevis på å snakke med og intervjuet de eldste i landsbyen om hvordan de bodde og organiserte seg. Boka inneholdt denne informasjonen satt i system, som et slags testamente for oppholdet. De eldste så på boka, med blant annet slektskapskart, som en kulturell arv, som det måtte en besøkende fra Vesten til for å nedtegne.

Lars hevder altså at hans erfaringer fra Øst-Afrika tilsier at nærvær i seg selv kan bli sett på som en kostelig gave. Det er lite som skulle tilsi at fenomenet kun vil være isolert til antropologer i denne delen av verden. Trolig vil de fleste mennesker som har en hverdag fylt av redsel, trusler om vold og maktbruk oppleve utenforståendes nærvær som positivt. Et internasjonalt nærvær kan også i seg selv virke konfliktdepende. I tillegg kan informasjon om brudd på menneskerettighetene og overgrep mot sivilbefolkningen lettere spres til resten av verden. Man kan sammenlikne en slik utveksling av sannhet med det som Mauss (1995:26ff) beskriver som et tradisjonelt gavebytte. Hvis man velger å følge denne linjen er det også mulig å se på internasjonale fredsoperasjoners nærvær i konfliktherjede områder som en gave. Veien blir dermed kort fra Øst-Afrika til Afghanistan. Begge steder vil et nærvær av norske soldater kunne være knyttet til økt sikkerhet og håp for fremtiden - gaver fra de norske soldatene. Gjengjeldelsen kan være mat og drikke, slik mange av våre intervjuobjekter beskriver, men også direkte informasjon og mer indirekte et godt omdømme og rykte. Dette vil igjen kunne bygge opp under sikkerhetssituasjonen i området. Vi tror det er en viktig forutsetning for utviklingen av en slik form for gaveutveksling – soldatenes nærvær må resultere i økt sikkerhet for lokalbefolkningen. Det vil være viktig at det raskt blir synlige resultater og at livet føles tryggere.

Hva da hvis det militære nærværet fører til at sikkerhetssituasjonen i området forverres? Vi har i flere militæroperasjoner verden over sett hvorledes soldatene ved ankomst blir mottatt med åpne armer. Velkomsten stilner imidlertid ofte raskt, særlig når forventningene om hurtige endringer, både hva gjelder ressurser og sikkerhet, ikke blir innfridd. Ofte kan en slik utvikling gå på bekostning av sikkerheten for hele den militære operasjonen. Dersom vi ser på utviklingen som man har opplevd i nordområdene i Afghanistan de senere årene, kan en forklaring som inkluderer et feilslått gavebytte være plausibel. Mer spesifikt kan man se på hendelsene i Meymaneh fra februar 2006 og frem til i dag. Fra å bli oppfattet som en relativt trygg del av Afghanistan er det nå i Meymaneh med

omkringliggende områder langt høyere risiko for utlendinger. Vi har tidligere beskrevet flere mulige årsaker til en slik utvikling, som for eksempel afghansk maktkamp, opiumstrafikk og religiøst opprør. Norske soldater, hvis opprinnelige nærvær innebar økt sikkerhet, bedret infrastruktur og internasjonal oppmerksomhet virket fra starten å være velkomne i Meymaneh. Blant flertallet i lokalbefolkningen er nok fremdeles dette også tilfellet. Likevel har intensiteten i angrepene mot den norskledede PRTen og norsk personell økt. Bourdieu (1966:206) hevder at aksept av en utfordring, som her i form av et gavebytte, er avhengig av at man gir tilbake en mer verdifull gave til motparten. ”...*only by outbidding someone, challenge responding to challenge, can one indicate that one chooses to continue the exchange, that one chooses to play the game, according to the rules of challenge and riposte, both of which are continually being renewed*”. Kanskje har tidsaspektet arbeidet mot soldatene – det har tatt for lang tid å innføre grunnleggende sikkerhet i det afghanske samfunnet. Muligens holder ikke nærværet som gave i lengden? Dialogen stopper i følge Bourdieu opp i det man gir en lik eller dårligere gave tilbake. Kan man se det slik at den norske gaven, sikkerhet, ikke lenger blir tatt godt i mot av alle? Muligens krysser gaven interessene til mektige mennesker innenfor operasjonsområdet? I stedet for økt sikkerhet innebærer det internasjonale nærværet en økt risiko mot for eksempel opiumsproduksjon og annen kriminalitet. Uansett kan en rekke forhold knyttet til norske soldaters tjeneste og nærvær i Afghanistan, Øst-Afrika og under andre fjerne himmelstrøk sees i lys av gaveutvekslinger.

7.3 Gjetergutt i solnedgang

Mai Weini, høsten 1991.

Antropologen Lars er i ferd med å utforske området rett i utkanten av landsbyen han har bosatt seg i. Dagen går mot kveld og i det eritreiske høylandet blir skyggene stadig lengre. Lars har nå bodd noen uker i landsbyen, men har fremdeles med seg tolk og assistent når han ferdes i området. På avstand observerer han en flokk med geiter som gresser i det karrige landskapet. Når han kommer nærmere ser han at gjeteren, en liten gutt, sitter på en stein under et tre og passer på dyrene. Lars oppfatter situasjonen som svært idyllisk; et eksempel på klassisk harmoni og ro. Han stiller seg derfor opp et stykke unna for å ta noen bilder med fotoapparatet. Han har aldri truffet gutten før, og gutten har verken møtt Lars eller sett at han nærmer seg. Lars tar et bilde og løfter kameraet for å ta nok et da gjetergutten plutselig blir oppmerksom på ham. Reaksjonen er voldsom. Gutten får panikk, faller på kne, folder hendene og ber. Lars og følget går straks bort til den skrekkslagne gjetergutten for å berolige ham og

oppklare misforståelsen. Det viser seg at gutten trodde Lars skulle skyte ham. Gjennom historiefortellinger hadde han hørt om hvithudede, russiske militærrådgivere som opererte til støtte for Mengistu under frigjøringskrigen. Han hadde hørt, dog ikke selv opplevd, at disse hadde drept lokalbefolkningen. Likevel tok han det for gitt at Lars, den første ”hvite” mannen han så, hadde tenkt å drepe ham. Han antok at kameraet med det store teleobjektivet var et gevær, og at Lars som hvit mann, uten videre formaliteter kunne skyte ham dersom han ønsket det.

Episoden fikk Lars til å reflektere over bildet som tydeligvis eksisterte av den ”hvite” mann i Eritreas høyland. Hans egen tilstedeværelse, handlinger og opptreden kunne med ett sees i et annet lys. Han kunne se mulige årsaker til at han ble anholdt, forhørt og arrestert av den militære etterretningstjenesten kun uker etter ankomst Eritrea. Hvorfor kom en hvit mann og bosatte seg i en liten eritreisk landsby i en tid fylt av konflikt? Den eneste forståelige kategorien eller klassifiseringen av en slik person måtte være som spion. Slike konflikterende bilder av presumptiv identitet varierte hele tiden, avhengig av menneskenes erfaringer, antakelser og historiefortellinger.

Utgangspunktet for våre militære styrker er imidlertid noe bedre enn hva var tilfellet for antropologen Lars, siden våre menn og kvinner er ikledd militær uniform i sin daglige tjeneste. De vil i så måte være lettere å gjenkjenne og klassifisere som soldater. Man skal imidlertid være klar over at militært personell sjelden har et plettfritt rykte hos lokalbefolkningen. Overgrep og bruk av vold mot sivile under den foregående konflikten gjør at det ofte eksisterer en grunnleggende negativ oppfatning av mennesker i uniform. Således vil det være viktig for de nyankomne å bidra aktivt slik at det kan utvikles en mer positiv holdning. Her vil tydelig distansering fra tidligere militær opptreden, samt bruk av for eksempel FN-symbolikk, være viktig.

Tormod Sund (2004) beskriver hvordan konstruksjon av sosial hukommelse skjer hos baskiske nasjonalister. Vi oppfatter at det Sund beskriver har flere likhetstrekk med Lars’ opplevelser av erfaringer og historiefortellingens makt i Eritrea. Sund skildrer hvorledes beretninger om spanske polititjenestemenns bruk av vold i Baskerland er med på å forsterke baskisk nasjonalistisk identitet. Gjennom gjentatte gjengivelser av fortellingene blir sosial hukommelse konstruert også hos de som ikke personlig har opplevd forholdene. Dette fører videre til en utvikling av noe som likner den nasjonale offermentaliteten som Duijzings (2000:123f og 178ff) beskriver hos albanere og serbere i Kosovo. Sund (2004:13) hevder videre at jo sterkere offerrollen er i fortellingene, desto større sosial interesse vil den vekke i

befolkningen. I områder som har opplevd særlige motsetninger og utstrakt bruk av vold vil fortellingenes sosiale påvirkning kunne være spesielt sterk. Vi antar at liknende fortellinger om militær brutalitet også kan versere i områder hvor norske soldater har internasjonale oppdrag. Hvilke konsekvenser vil da beretningene kunne ha? I følge Sund (2004:18) bidrar slike fortellinger til å skape et rammeverk for hvordan nye hendelser tilnærmes og gis mening. Allerede før nordmennenes ankomst vil derfor et sett av antakelser om militære eksistere i området. Norske soldaters opptreden vil ikke bare vurderes etter observert atferd, men også etter rykter og fortellinger om andre mennesker i militær uniform. Særlig vil dette kunne være tilfelle blant tidligere undertrykte grupperinger. Over tid kan man faktisk risikere at fortellinger om overgrep fra uniformert personell urettmessig blir tillagt norske soldater. Fra utsiden kan det være vanskelig å skille mellom norske militære og soldater og politi fra andre land. De brutale historiene kan også over tid endres gjennom flerfoldige gjenfortellinger.

Dog skal det nevnes at soldater fra Vesten har et bedre rykte i deler av Øst-Afrika enn for eksempel soldater fra andre afrikanske land. Lars beskriver dette forholdet:

Lars: ... det at "hvite", vestlige soldater oppfattes som mer betryggende å ha, de er stabiliserende fordi har mer ressurser og mer å bidra med lokalt, men også fordi dem har en militær moral kanskje, eller personlig moral. Jeg skal ikke si det, vestlige militære driver også og voldtar jenter i Afrika, men mot lokalsamfunn er det mer stabiliserende fordi afrikanerne selv vet at det skal mye mer til for en regjering eller motstandsbevegelse å drepe en "hvit", vestlig soldat enn en afrikansk eller arabisk soldat ... da er det mer positivitet rundt det på lokalt nivå, men det blir en annen politisk agenda på hovedstadnivå.

Norske soldater kan av slike grunner oppleve en hjertelig velkomst og stor velvilje hos lokalbefolkningen, selv om politiske signaler fra styresmaktene er negative. Lars mener at mandatet styrken opererer under, samt operasjonens historikk og resultater er svært viktig for lokalbefolkningens holdninger til og antakelser om de norske soldatene. Han hevder også at det å bære det norske flagget vil ha liten betydning dersom forhistorien er politisert. Noe liknende opplevde man under den blodige mandagen i Mogadishu, 12. juli 1993 (Peterson 2000:125). Rasende mobb angrep og drepte flere journalister og pressefotografer. Opprøret skyldtes blant annet amerikanske militære styrkers drap på flere eldre somaliske klanledere. Hevnaksjonen var imidlertid ikke kun rettet mot amerikanere. I dette tilfellet skiltes det ikke

mellom amerikanere og ”de andre”, ei heller mellom ”sort” og ”hvit”. Enten var man somalier og venn, eller ”amerikaner”, det vil si utlending og fiende. Mørkhudede journalister fra nabolandet Kenya ble heller ikke spart, selv om de skrek at de var afrikanere, kenyanere og journalister. Svaret fra mengden var ”*No, no, American...*”

Norske soldatene risikerer å komme opp i situasjoner som ovenfor beskrevet, både i Afghanistan og Øst-Afrika. Som utlending og militær kan man bli kategorisert likt som alle andre som ikke tilhører nasjonen, klanen eller folket. Enten er du fremmed eller en av ”oss”. Klassifisering i konflikt kan således være meget elementær, og er et eksempel på hvordan sosiale prosesser utvikles hos mennesker som opplever krig, ikke fred, som normaltstanden. Opplevelsen Lars hadde med gjeterguttene er også et eksempel på det som karakteriserer sosial samhandling i samfunn som har opplevd langvarige konflikter. For mennesker som lever og vokser under konflikt, krig og voldeligheter, er det ofte disse faktorene og opplevelsene som definerer det sosiale. Krig er sosialitet! Identiteten som ble tillagt Lars i hendelsen med gjeterguttene var basert på nettopp dette; erfaringer og historier fra en oppvekst i ufred. Begrepet sosialitet kan defineres som ”*the tendency to associate with others and to form social groups*”³³. Definisjonen viser til hvordan mennesker skaper tilhørighet og samhandler i grupper. Sosialitet innebærer hvordan sosiale relasjoner utspilles og organiseres i samfunnet. Dette er prosesser som skjer både i fred og krig. Lars nevner stadig hvordan han oppfatter sosialiteten i samfunnet som den største forskjellen mellom Øst-Afrika og Norge. Kan det være slik at opplevelse av nød og krig bidrar til å knytte menneskene nærmere hverandre og til å øke sosialiteten? Sannheten om krig for de som lever midt oppe i den inneholder langt mer enn kamper, skadde og drepte og overlevelsesteknikker. Krig skaper selve konteksten i det å leve (Nordstrom 1997:7). De involverte skaper et felles begrepsapparat for hvordan man tenker og opptrer i en krigssone. Nordstrom hevder at denne delte informasjonen om krig og overlevelse knytter mennesker sammen og danner en felles kultur på tvers av kriger og landegrenser (1997:10). Historier fortelles og inkluderes i menneskenes egne opplevelse av vold og krig. Sang, dans, poesi – all sosial interaksjon, både liv og død, skaper kulturer for overlevelse i krig. Gluckman (1956:2) beskriver også fenomenet sosialitet, hvor konflikter blir en del av det sosiale livet. Eksisterende seder og skikker forverrer ofte konfliktene, men bidrar samtidig til hindre konfliktene i å ødelegge den videre sosiale sammenheng. Konflikter som påvirker forhold mellom mennesker over lengre tid vil etter hvert føre til gjenopprettelse av sosial bindekraft. Slik kan opplevelser knyttet til et liv i ufred virke samlende og danne det som Lars opplevde som en høy grad av sosialitet i samfunnene i Øst-Afrika.

En annen form for sosialitet i landene i Øst-Afrika, hvor sykdom, død, skade og uhell aldri er langt unna, er troen på hekseri, eller såkalt skadevoldende magi. Troen på overnaturlige hendelser og okkultisme preger samfunnslivet og har en viktig plass hos folket. Denne troen på ånde verdenen eksisterer ofte parallelt med den religiøse overbevisningen i området. Problematikk knyttet til påstander om hekseri, samt hekseri som en av årsakene til stridigheter og konflikter, er blant forholdene som norske soldater kan møte ved eventuelle militære operasjoner i Øst-Afrika. Under tjenesten i Afghanistan er dette ikke noe tema som vektlegges, da hekseri ikke er et viktig kulturelt element i det afghanske samfunnet. To av våre respondenter med erfaring fra Øst-Afrika trekker frem hekseri som en viktig faktor for å forstå sosialiteten i samfunnet. Lars, med særlig erfaring fra Etiopia og Eritrea, er en av disse. Han mener at hekseri henger sammen med identitet og ære, og hevder dette gjør det til et fundamentalt forhold i Øst-Afrika. Lars knytter umiddelbart et spørsmål om blodhevn til hekseri og viser til at mange liv går tapt etter anklager om hekseri i Øst-Afrika:

Lars: ... Du har også "onde øye" problematikken, åndekulter, i Sudan og Etiopia ... det er noe som binder inn i beskyldninger, æresbeskyldninger, anklager om mislighold, økonomiske anklager ofte. Du er ikke rik fordi du har jobba deg opp, du er rik fordi du er heks. De er alle i utgangspunktet i samme gjørma, hvorfor er du blitt rik? Jo du må ha overnaturlige evner og du har sugd kunnskap eller kraft ut av meg, og derfor må jeg drepe deg ... det er en veldig integrert forståelse.

Lars opplever at hekseri blir omtalt på en nølende måte på grunn av den negative tilnærmingen utenforstående har til dette. Også Knut tror at hekseri sjelden blir kommunisert direkte til utenforstående og særlig ikke til "hvite" mennesker. De mener begge at norske soldater kan komme opp i situasjoner hvor overnaturlige hendelser er en diskurs. Det hender at "hvite" blir trukket inn i hekseriprosesser, men det er svært sjelden. Det som fra utsiden kan se ut som en lokal konflikt om makt kan egentlig gjelde hekseri. For fremmede er det imidlertid svært vanskelig, for ikke å si umulig, å få tilgang til denne sfæren. Denne mangelen på innsikt og forståelse for et viktig element i sosial samhandling kan være en lei utfordring for militære styrker som skal operere i Øst-Afrika.

8 Fra Afghanistan til Øst-Afrika?

Gjennom våre respondenters historier og antropologisk teori har vi i de foregående kapitlene drøftet kulturelle faktorer i Afghanistan og Øst-Afrika. Samlet kaster de lys over forhold som vi mener det er viktig at norske soldater har kunnskaper om ved tjenestegjøring i disse deler av verden. Kulturforståelse har lenge vært en undervurdert og lite påaktet del av undervisning og trening i forkant av deployering til internasjonale operasjoner. Dette er dessverre ikke noe som kun Norge sliter med; blant de fleste nasjoner som stiller med militære styrker i fredsoperasjoner er kulturell trening underutviklet (Duffey 2000:163f). De som deltar i fredsoperasjoner er ofte uvitende om lokale seder og skikker. Som regel opplever de verden ut i fra sitt eget kulturelle ståsted (Fetherston og Nordstrom 1995:106). De har sjelden dekkende forståelse av konfliktsituasjonen, dens utspring, lokal forståelse og kulturelt betingede konfliktløsningsmetoder. Vi vil hevde at det her eksisterer et stort potensial for forbedring. Det er ingen selvfølge at økt kulturell forståelse vil skape mer fred i verden. Man kan imidlertid i større grad forvente å unngå at militær strategi, taktikk og operasjonskonsept unødvendig krysser kulturelle tradisjoner og verdier.

Det avgjørende spørsmålet er imidlertid om forståelsene av begrepene som vi har valgt ut i denne sammenheng kan benyttes krysskulturelt mellom operasjonsområdene. Ulike kulturer har forskjellig logisk og moralsk forståelse av kulturelle fenomener. En direkte sammenlikning mellom enkeltelementer fra forskjellige kulturer kan derfor være uheldig eller vanskelig. Er det da virkelig slik at våre soldaters kulturelle erfaringer ikke kan benyttes under nye internasjonale operasjoner?

Enkelte hevder at det beste man kan gjøre i forkant av en ny operasjon er se mest mulig bort fra erfaringene man har gjort i andre internasjonale operasjoner. Dersom man stiller med blanke ark vil man i større grad være sensitiv for den nye kulturen. Da Norge for første gang sendte regulære militære styrker til Afghanistan var det flere soldater som nærmest kom direkte til Kabul fra tjeneste i Kosovo. Enkelte hadde en tilnærming til afghanske problemer som tilsvarte den som de hadde hatt på Balkan. Også i senere kontingenter var Balkan sammenlikningsgrunnlaget som ble brukt. Sammen med feilaktige antakelser om risikosituasjonen i operasjonsområdet førte det i følge flere av våre respondenter til uriktige forventninger og uheldig håndtering av situasjoner. Forholdet støttes opp av en kulturel relativistisk tankegang, hvor alle samfunn sees på som kvalitativt forskjellige (Olsen og Øian 2007:16f). Kulturel relativist hevder at forståelse av en spesifikk kultur avhenger av evne til å sette seg inn i en spesifikk logikk og spesifikke verdissetninger. Alternativet er å ha en monotetisk kulturforståelse, hvor man vurderer alle kulturer ut i fra et standardsett av verdier.

Sistnevnte anses i liten grad for å være relevant for vår anvendelse. Vi vil hevde at normer og verdier i ulike kulturer har oppstått som en følge av blant annet religiøs praksis, politisk metodikk og sosial samhandling over tid. Kulturene påvirkes kontinuerlig og er i stadig endring.

Vi tror imidlertid ikke at eksempler på uheldig krysskulturell anvendelse av erfaringer bør tilsi at man i regelen skal unngå å benytte kulturelle erfaringer eller begrepsforståelse. Våre respondenter hevder da også at mulighetene for overføring av kulturell kunnskap fra Afghanistan til Øst-Afrika absolutt er til stede. Blant annet fremholder de at problematikk knyttet til forskjellige identiteter, sosialt liv og bruk av vold under konflikter vil være relevant uansett i hvilket operasjonsområde man befinner seg. Likeså forståelsen av at ære i mange samfunn har en langt større betydning enn det man er vant til i Norge. Dog kan innholdet i æresbegrepet variere fra sted til sted og være knyttet til forskjellige verdisystemer. Å se gaveutveksling som en manifestasjon av sosiale relasjoner og som et eksempel på limet som binder samfunnet sammen, vil også være svært aktuelt uansett operasjonsområde. En generell akkumulering av erfaringer bør man imidlertid være forsiktig med. I følge Geertz (1973:24f) bør antropologisk teori holdes nært empirien, men erfaringer knyttet til bestemte forhold av mer generell art kan være nyttige og viktige ved nøktern og forsiktig bruk. Med dette i tankene vil vi derfor hevde at kulturelle erfaringer fra Afghanistan kan danne et viktig fundament for norske soldater som skal tjenestegjøre i internasjonale militære operasjoner i Øst-Afrika.

Noter

- ¹ Den hermeneutiske sirkel
 - ² Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-2009
 - ³ Blant annet "En sikkerhets- og forsvarspolitik for en ny tid", foredrag til DNAKs årsmøte 31.05.2006
 - ⁴ Blant annet "Stor norsk FN-styrke til Sudan", artikkel i Aftenposten, 16.12.2005
 - ⁵ Verdenserklæringen om menneskerettighetene, artikkel 12
 - ⁶ Se vedlegg C
 - ⁷ Informasjon om Afghanistan er i hovedsak hentet fra Encyclopedia Britannica 2008 (nettutgaven), samt fra egen kunnskap om landet
 - ⁸ Blant annet Aftenposten (nettutgaven): "Clinton fordømmer tegninger av Muhammed" 30.01.2006
 - ⁹ Aftenposten (nettutgaven): "Demonstranter brukte tyngre våpen" 10.02.2006
 - ¹⁰ Verdens Gang (nettutgaven): "Afghanistans dødelige cocktail" 08.03.2006
 - ¹¹ Afghansk te
 - ¹² Forsvaret, Forsvarsstaben 2007: Direktiv for atferd ved internasjonal tjenestegjøring
 - ¹³ Shomaliletta nord av Kabul, 24. desember 2002.
 - ¹⁴ Humint = Human intelligence, informasjon/etterrettingsopplysninger fra mennesker i lokalsamfunnet
 - ¹⁵ Der ikke annet er beskrevet er informasjonen om landene i Øst-Afrika hentet fra Encyclopedia Britannica 2008 (nettutgaven), samt fra egen kunnskap om landene
 - ¹⁶ Folk og Forsvar 3/2005, s 9
 - ¹⁷ World Bank 2005, s 7
 - ¹⁸ World Bank 2005, s 15
 - ¹⁹ NRK (nettutgaven): "Somalia verdens farligste land" 22.01.2008
 - ²⁰ NRK (nettutgaven) "Humanitær katastrofe i Mogadishu" 01.11.2007
 - ²¹ World Bank 2005, s 9
 - ²² Forente nasjoner 2008: "Report from UN Security Council meeting 5858, 20. March 2008"
 - ²³ Forente nasjoner 2008: "Weekly briefing on Peacekeeping Operations, 30.January -5.February 2008"
 - ²⁴ Forente nasjoner 2008: "UN Security Council press statement SC/9240" og "UN Security Council press statement SC/9250"
 - ²⁵ Egen oversettelse fra engelsk
 - ²⁶ UN News Centre: "South African chosen to head police component of hybrid UN-AU force in Darfur" 16.11.2007
 - ²⁷ AMIS – African Union Mission in the Sudan
 - ²⁸ Guéhenno, Jean-Marie 2008: "UNAMID – Briefing to the Security Council", 8. februar 2008
 - ²⁹ New York Times (nettutgaven): "Signs in Kenya That Killings Were Planned" 21.01.2008
 - ³⁰ Dagens næringsliv (nettutgaven): "Frykt for etnisk blodbad i Kenya" 02.01.2008
 - ³¹ Norwegian Delegation to the United Nations: Ukerapport 4.-8. februar 2008
 - ³² African Union: Daily News Highlights, 29.02.2008
 - ³³ Definisjon fra Princeton University, WordNet, 2006.
-

VEDLEGG A – KART OVER OMRÅDENE

VEDLEGG B – INTERVJUGUIDE

Spørsmål til intervju med personer som har tjenestegjort i Afghanistan og/eller Øst-Afrika.

Intervjuene tar utgangspunkt i en intervjuguide (under), men må kunne utvikle seg relativt løst i forhold til denne.

1. Bakgrunn

Alder og bakgrunn?

Militær bakgrunn?

2. Tjeneste/ erfaring

Hvor og når har du tjenestegjort i Afghanistan/ Afrika?

Var dette første kontingent for deg – hvilke andre områder/ land har du vært i?

Beskrivelse av egen posisjon/ rolle/ stilling.

3. Det første møtet

Hadde det vært eller var der militære avdelinger der fra før?

Kan du gi en generell beskrivelse av hvordan du opplevde forholdene i operasjonsområdet?

Kom utfordringene uventet på eller var det noe du følte at det var tatt høyde for?

Hvilket inntrykk fikk du av andre avdelinger, norske eller utenlandske, og deres tilnærming til de kulturelle utfordringene?

Hvordan var dine tidligere erfaringer med på å forme dine handlinger og din innstilling den første tiden?

Hvordan var forholdet mellom lokale og militære – hvordan var kommunikasjonen?

Hvem hadde man forbindelse med – hva representerte de?

Hvordan opplevde du stemningen blant lokalbefolkningen i området?

Dersom stemningen varierte – hva var grunnen til dette?

Hva var de kulturelle utfordringene etter din mening?

4. Forberedelser

Hvordan hadde dere forberedt dere på de kulturelle aspektene?

Hvilken opplæring ble gitt?

Hadde avdelingen et opplegg eller en utdanningsplan for å møte de kulturelle utfordringene?

Ble tidligere erfaringer brukt?

Ble det gitt noen gode råd fra avdelinger som hadde vært der tidligere?

Ble kulturelle utfordringer diskutert i avdelingen?

Hvilke tanker hadde du om menneskene du skulle ned for å hjelpe?

5. Erfaringer

Har du noen konkrete erfaringer med kulturelle dilemmaer? Hvordan forholdt du deg til dem?

Hvordan mestret nordmenn kulturelle utfordringer? Hadde dette noen betydning for forholdet til lokalbefolkningen?

Hva ble gjort feil etter din mening? Hvordan burde dette evt ha bli gjort?

Hvordan tror du at lokalbefolkningen så på deg og din avdeling?

Hvordan oppfattet du din egen rolle i denne tjenesten?

Hvorfor ble det som det ble?

6. Gaven

Hvilke erfaringer har du i forbindelse med det å gi eller ta i mot gaver? Hvordan opplevde du eventuelle forventninger knyttet til gaver eller gavebytte?

Hvor viktig var gaver og hvilken betydning hadde de i samfunnet?

7. Identitet

Hvilken identitet mener du at var den viktigste for befolkningen i området?

Hvilke identiteter mener du at var sentrale i lokalsamfunnet?

Hvilken identitet var lite viktig for befolkningen?

Hvilke konkrete erfaringer har du med identitet knyttet til området du tjenestegjorde i?

Hvilken betydning hadde de ulike identitetene som du merket deg?

8. Ære

Hvordan opplevde du betydningen av ære?

Hvor sentralt eller viktig vil du si at ære var i forhold til andre faktorer?

Var det tilfeller av æresdrap?

9. Avslutning

Hvordan bør en god soldat forberede seg til tjeneste i et nytt operasjonsområde?

Hvor viktig er kulturell forståelse i forhold til å lykkes i et oppdrag?

VEDLEGG C – HÆRENS OFFISERSKODEKS

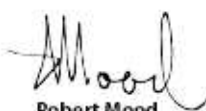

HÆRENS OFFISERSKODEKS

Hærens offiserskodeks er en rettesnor for de karaktertrekk og holdninger som det forventes at en offiser skal etterleve. Hærens offiserskodeks bygger på Forsvarets verdigrunnlag og Hærens kjerneverdier, og skal prege offiserens framferd og virke.

Jeg er villig til å kjempe for Norge og våre felles verdier. Som offiser går jeg foran. Jeg er som leder betrodd de ytterste maktdiplene samfunnet rår over. Jeg kan komme i situasjoner der jeg er nødt til å ta liv. Mine beslutninger kan også føre til at jeg må ofre liv, mitt eget eller andres. Jeg vil streve etter ære for min avdeling, og skal i all min framferd strekke meg etter å være modig, handlekraftig, dyktig, omsorgsfull og lojal.

Modig	En offiser overvinner sin frykt. Offiseren står frem som leder både i medgang og motgang, og våger å gjøre krevende valg. Offiseren står inne for egne handlinger, og tar ansvar for undergittes handlinger. Offiseren har mot til å si klart fra dersom en handling strider mot det han eller hun mener er rett.
Handlekraftig	En offiser ser muligheter. Offiseren evner å ta veloverveide beslutninger også når situasjonen er uoversiktlig. Offiseren er pågående, og er en kilde til kampvilje og tro på seier. Offiseren tar initiativ, utviser selvstendighet, og samarbeider for å finne gode løsninger.
Dyktig	En offiser har faglig innsikt. Offiseren har fysisk og psykisk styrke og gode militære ferdigheter. Offiseren utviser godt skjønn og har god evne til situasjonsforståelse. Offiseren er reflektert og forstår konsekvensene av sine handlinger. Offiseren har selvinnsikt og er ydmyk overfor nye utfordringer. Offiseren søker stadig å utvikle sin kompetanse og dømmekraft.
Omsorgsfull	En offiser tar vare på sitt personell. Offiseren viser også omsorg ved å stille krav, først til seg selv og deretter til andre. Offiseren skaper avdelingsånd og samhold gjennom gjensidig respekt og støtte. Offiseren har evne til å sette seg inn i andres situasjon og respekterer det enkelte mennesket, uansett bakgrunn, kultur og religion.
Lojal	En offiser er til å stole på. Offiseren er lojal til oppdraget, men skal aldri utføre ulovlige handlinger. Offiseren forvalter tilgjengelige ressurser og naturen med varsomhet. Offiseren støtter sin sjef overfor undergitte, samtidig som han eller hun støtter sine undergitte overfor sin sjef. Offiseren er helstøpt og rettskaffen og skaper tillit gjennom sin framferd.

Robert Mood
 Generalmajor
 Generalinspektør for Hæren

VEDLEGG D – LITTERATUR- OG KILDELISTE

African Union: *Daily News Highlights*, 29.02.2008

Aftenposten (nettutgaven): "Demonstranter brukte tyngre våpen" 10.02.2006
www.aftenposten.no/nyheter/uriks/spesial/article1218254.ece

Aftenposten (nettutgaven): "Clinton fordømmer tegninger av Muhammed" 30.01.2006
www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article1210057.ece

Aftenposten (nettutgaven): "Demonstranter brukte tyngre våpen" 27.05.2006
www.aftenposten.no/nyheter/uriks/spesial/article1218254.

Aftenposten (nettutgaven): "Stor norsk FN-styrke til Sudan" 16.12.2005
www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article1180212.ece

Archetti, E. 1984: "Om maktens ideologi – en krysskulturell analyse", i A.M. Klausen (red.): *Den norske væremåten*. Oslo: Universitetsforlaget

Barth, F. 1956[1994]: "Økologiske relasjoner mellom etniske grupper i Swat i Nord-Pakistan", i *Manifestasjon og prosess*. Oslo: Universitetsforlaget

Barth, F. 1971: "Role Dilemmas and Father-Son Dominance in Middle Eastern Kinship Systems", i Barth, F. 1981: *Features of Person and Society in Swat. Collected essays on Pathans*. London: Routledge

Bourdieu, P. 1966: "The sentiment of honour in Kabyle Society", i J.G. Peristiany (red.): *Honour and Shame: The values of Mediterranean Society*. Chicago: University of Chicago Press

Dagens næringsliv (nettutgaven): "Frykt for etnisk blodbad i Kenya" 02.01.2008
www.dn.no/forsiden/utenriks/article1281176.ece

Duffey, T. 2000: "Cultural Issues in Contemporary Peacekeeping", i T. Woodhouse & O. Rambotsham (red.): *Peacekeeping and Conflict Resolution*. London: Frank Cass Publishers

Duijzings, G. 2000: *Religion and the Politics of Identity in Kosovo*. London: Hurst and Company

Encyclopedia Britannica 2008 (nettutgaven)

Eriksen, T.H. 1997: "Identitet", i T.H.Eriksen (red.): *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Tano Aschehoug

Fetherston, A.B & Nordstrom, C. 1995: "Overcoming Habitus in Conflict Management: UN Peacekeeping and War Zone Ethnography", i *Peace and Change*, vol. 20, no.1

Fife, A. 1991: *ABC om flerkulturell kommunikasjon*. Holmestrand: Global kommunikasjon AS

Folk og Forsvar 2005: "Norges militære operasjoner internasjonalt". *Folk og Forsvar* 3/2005

Forente nasjoner 1948: *Verdenserklæringen om menneskerettighetene*.

Forente nasjoner 2007: *UN Security Council resolution 1769*

Forente nasjoner 2008: *Report from UN Security Council meeting 5858, 20 March 2008*

Forente nasjoner 2008: *UN Security Council press statement SC/9240*

Forente nasjoner 2008: *UN Security Council press statement SC/9250*

Forente nasjoner 2008: *Weekly briefing on Peacekeeping Operations, 30. January -5. February 2008*

Forsvaret 2007: *Forsvarssjefens Forsvarsstudie 2007, sluttrapport*

Forsvaret, Forsvarsstaben 2007: *Direktiv for atferd ved internasjonal tjenestegjøring*

Forsvaret, Hæren 2006: *Hærens offiserskodeks*

Geertz, C. 1971: "The Wet and the Dry: Traditional Irrigation in Bali and Morocco", i *Human Ecology* 1972

Geertz, C 1973: "Thick Description: Towards an Interpretive Theory of Culture", i *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books

Geldenhuys, D. 2005: "Darfur and Sudan's politics of deviance", i *Africa Insight* vol 35 no 3.

Gluckman, M. [1960] 1973: "The Peace in the Feud", i *Custom and Conflict in Africa*. Oxford: Basil Blackwell

Guéhenno, Jean-Marie 2008: *UNAMID – Briefing to the Security Council, 8 February 2008*

Hessen, D.O. & Eriksen, T.H. 1999: *Egoisme*. Oslo: Aschehoug

Kjølborg, A. 2006: "Darfurkonflikten – Årsaker og drivkrefter", i *Norsk Militært Tidsskrift* 10 - 2006

Lundestad, G. 2004: "Stormakter og lokale konflikter etter den kalde krigen 1990-2004", i *Øst-Vest-Nord-Sør. Hovedlinjer i internasjonal politikk etter 1945*. Oslo: Universitetsforlaget

Mauss, M. [1923-24] 1995: *Gaven: Utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*. Oslo: Cappelen upopulære

New York Times (nettutgaven): "Signs in Kenya That Killings Were Planned" 21.01.2008
www.nytimes.com/2008/01/21/world/africa/21kenya.htm

Nilsen, A. 2006: *Afghanistan, en reise med norske soldater*. Oslo: Kagge forlag.

Nordstrom, C. 1997: *A different kind of war story*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press

Norwegian Delegation to the United Nations 2008: *Ukerapport 4.-8. februar 2008*

NRK (nettutgaven): "Humanitær katastrofe i Mogadishu" 01.11.2007
<http://www.nrk.no/nyheter/utenriks/1.3916161>

NRK (nettutgaven): "Somalia verdens farligste land" 22.01.2008
<http://www.nrk.no/nyheter/utenriks/1.4594790>

Olsen, B. & Øian, H. 2007: *Hvorfor skyter de?* Oslo: Cappelen Akademisk forlag,

Peterson, S. 2000: *Me against my brother*. London: Routledge

Pitt-Rivers, J. 1966: "Honour and Social Status", i J.G. Peristiany (red.): *Honour and Shame. The values of Mediterranean Society*. Chicago: University of Chicago Press

Soria Moria-erklæringen: *Plattform for regjerings samarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-2009*, 13.10.2005

Steward, F.H. 1994: *Honor*. Chicago: University of Chicago Press.

Stortingsproposisjon nr 48 (2007/2008): *Langtidsplanen for Forsvaret - Et Forsvar til vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier*

Strøm-Erichsen, A.G. 2006: *En sikkerhets- og forsvarspolitik for en ny tid*. Foredrag til DNAKs årsmøte 31. mai 2006

Sund, T. 2004: "The creation and maintenance of a social memory of violent antagonism among Basque radical nationalists". EASA Conference Paper, Vienna 2004

UN News Centre: "South African chosen to head police component of hybrid UN-AU force in Darfur" 16.11.2007
www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=24694&Cr=sudan&cr1

Verdens Gang (nettutgaven): "Afghanistans dødelige cocktail" 08.03.2006
www.vg.no/pub/vgart.hbs?artid=302726.

Taylor, C. 1997: *Philosophical arguments*. London: Harvard University Press.

World Bank 2005: *Conflict in Somalia: Drivers and Dynamics*
